

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.03/30.12.2019.Fil/Ped.27.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ

АХМЕДОВА АЗИЗА КОМИЛОВНА

**XX АСР АМЕРИКА ВА ЎЗБЕК РЕАЛИСТИК РОМАНЛАРИДА ИДЕАЛ
ҚАҲРАМОН ОБРАЗИ**
**(Синклер Льюиснинг “Эроусмит” ва Пиримкул Қодировнинг “Уч
илдиз” романлари мисолида)**

**10.00.06 – Қиёсий адабиётшунослик, чоғиштира тилшунослик ва
таржимашунослик**

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD) ДИССЕРТАЦИЯСИ
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент-2021

УДК: 821.512.133821.111(73)

**Филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси
автореферати мундарижаси**

**Оглавление автореферата диссертации доктора философии (PhD)
по филологическим наукам**

**Contents of dissertation abstract of Doctor of Philosophy (PhD) in
philological sciences**

Ахмедова Азиза Комиловна

XX аср америка ва ўзбек реалистик романларида идеал қахрамонобрази
(Синклер Льюис “Эроусмит” ва Пиримкул Қодировнинг “Уч илдиш”
романлари мисолида)3

Aziza Komilovna Akhmedova

The Image of Ideal Hero in American and Uzbek Realistic Novels of the XX
century (in the Example of “Arrowsmith” by Sinclair Lewis and “The Three
Roots” by Pirimkul Kadirov)25

Ахмедова Азиза Камиловна

Образ идеального героя в американских и узбекских реалистических
романах XX века (на примере романов «Эроусмит» Синклера Льюиса и
«Три корня» Пиримкула Кадырова)43

Эълон қилинган ишлар рўйхати

Список опубликованных работ

List of published works.....48

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ИЛМИЙ ДАРАЖАЛАР БЕРУВЧИ
DSc.03/30.12.2019.Fil/Ped.27.01 РАҚАМЛИ ИЛМИЙ КЕНГАШ

ЎЗБЕКИСТОН ДАВЛАТ ЖАҲОН ТИЛЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ

АХМЕДОВА АЗИЗА КОМИЛОВНА

**XX АСР АМЕРИКА ВА ЎЗБЕК РЕАЛИСТИК РОМАНЛАРИДА ИДЕАЛ
ҚАҲРАМОН ОБРАЗИ**
**(Синклер Льюиснинг “Эроусмит” ва Пиримқул Қодировнинг “Уч
илдиз” романлари мисолида)**

**10.00.06 – Қиёсий адабиётшунослик, чоғиштира тилшунослик ва
таржимашунослик**

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ БЎЙИЧА ФАЛСАФА ДОКТОРИ (PhD) ДИССЕРТАЦИЯСИ
АВТОРЕФЕРАТИ**

Тошкент-2021

Фалсафа доктори (PhD) диссертацияси мавзуси Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссиясида В2020.3.PhD/Fil187 рақам билан рўйхатга олинган.

Докторлик диссертацияси Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетида бажарилган.

Диссертация автореферати уч тилда (ўзбек, инглиз ва рус (резюме)) Илмий кенгаш вебсаҳифасининг (www.uzswlu.uz) ва “ZiyoNet” Ахборот таълим порталида (www.ziynet.uz) жойлаштирилган.

Илмий раҳбар:	Муратова Эльмира Денисовна филология фанлари номзоди, доцент
Расмий оппонентлар:	Содиқов Зоҳиджон Ёқубович филология фанлари доктори, доцент Адилова Шахноза Рахимовна филология фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
Етакчи ташкилот:	Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети

Диссертация ҳимояси Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети ҳузуридаги DSc.03/30.12.2019.Fil/Ped.27.01 рақамли Илмий кенгашнинг 2021 йил «___» _____ соат _____ даги мажлисида бўлиб ўтади. Манзил: 100138, Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, Кичик ҳалқа йўли кўчаси, 21А уй. тел: (99871) 230-12-91. факс: (99871) 230-12-92; (99871) 230-12-91; факс: (99871) 230-12-91; email:uzswiu_info@mail.ru)

Диссертация билан Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетининг Ахборот-ресурс марказида танишиш мумкин (_____ рақами билан рўйхатга олинган). Манзил: 100138, Тошкент шаҳри, Учтепа тумани, Кичик ҳалқа йўли кўчаси, 21А уй. Тел: (99871) 230-12-91. факс(99871) 230-12-92.

Диссертация автореферати 2021 йил «___» _____ куни тарқатилди.
(2021 йил «___» _____ да _____ рақамли реестр баённомаси).

Г.Х.Бокиева

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш раиси, филол.ф.д., профессор

Х.Б.Самигова

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш илмий котиби, филол.ф.д., доцент

Ж.А. Якубов

Илмий даражалар берувчи илмий кенгаш қошидаги Илмий семинар раиси, филол.ф.д., профессор

КИРИШ (фалсафа доктори (PhD) диссертацияси аннотацияси)

Диссертация мавзусининг долзарблиги ва зарурати. Жаҳонда содир бўлаётган глобаллашув жараёни замонавий адабиётшуносликда эстетик идеал категорияси каби долзарб муаммони ўрганишни тақозо этади. Эстетик идеалнинг бадиий образда намоён бўлиши; ҳақиқат, эзгулик ва гўзаллик аспектларини ифодаловчи бадиий тасвир воситалари; ижодий индивидуаллик, шакл ва услуб ўзига хослиги; романтик ва реалистик тасвир методлари орқали идеал қаҳрамон образи инсон руҳиятидаги эврилишларни тафтиш этиши каби назарий муаммолар муҳим аҳамият касб этмоқда. Зеро, Ғарб ва Шарқ адабий эстетик идеалининг ўзига хос хусусиятларини қиёсий ўрганиш эстетик туйғуни шакллантириш, қаҳрамон ички дунёсини маҳорат билан очиб бериш каби поэтик мезонларни такомиллаштириш имконини беради.

Жаҳон адабиётшунослигида эстетик идеалнинг бадиий тимсол билан алоқаси, унинг назарий, бадиий-эстетик, аксиологик, психологик, педагогик жиҳатларига бағишланган илмий тадқиқотларда замонавий илмий назариялар илгари сурилмоқда. Аммо ушбу масаланинг миллий ва умуминсоний хусусиятларини аниқлаш, «идеал қаҳрамон» тушунчасини ҳозирги адабий жараён нуқтаи назаридан қиёсий аспектда ўрганиш мутахассислар назаридан четда қолмоқда. Шу нуқтаи назардан бадиий тимсолда эстетик идеалларнинг инъикоси масаласини тадқиқ қилиш, ижодкорнинг эзгу идеалларини қаҳрамонда маҳорат билан акс эттиришнинг восита ва усулларини ўрганиш долзарб умумназарий масала ва объектив заруратдир.

Мамлакатимизда сўнгги йилларда маданият, санъат ва адабиёт равнақини янги босқичга кўтаришга қаратилган тизимли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда. «Маънавий-маърифий ишларни тизимли ташкил этиш, бу борада амалга оширилаётган чора-тадбирларнинг самарадорлигини ошириш, ёшларнинг интеллектуал салоҳияти, тафаккури ва дунёқарашини юксалтириш, мафкуравий иммунитетини мустаҳкамлаш, ватанпарварлик, халқ манфаатлари учун хизмат қилиш туйғуси билан яшайдиган баркамол авлод сифатида тарбиялашга қаратилган талаба-ёшларнинг маънавий-ахлоқий онгини ривожлантириш концепциясини ишлаб чиқиш ва амалиётга татбиқ этиш»¹ жамиятимиз интилаётган идеаллардан биридир. Ушбу умумбашарий қадриятларнинг бадиий ифодасини образлар мисолида тадқиқ қилиш фанимиз олдида тадқиқотларни жаҳон андозалари даражасига кўтариш мажбуриятини кўяди.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги ПФ-5847-сон «Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»ги

¹Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш Концепцияси (ЎЗР Президентининг 08.10.2019 й. ПФ-5847-сон Фармонида 1-илова). Электрон ресурс: <https://lex.uz/docs/4545884> (мурожаат санаси: 01.06.2021).

Фармони, 2019 йил 3 майдаги ПҚ-4307-сон «Маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш бўйича кўшимча чора-тадбирлар тўғрисида», 2017 йил 13 сентябрдаги ПҚ-3271-сон «Китоб маҳсулотларини чоп эттириш ва тарқатиш тизимини ривожлантириш, китоб мутолааси ва китобхонлик маданиятини ошириш ҳамда тарғиб қилиш бўйича комплекс чора-тадбирлар дастури тўғрисида»ги Қарорлари ҳамда мазкур фаолиятга тегишли бошқа меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатларда белгиланган вазифаларни амалга оширишда ушбу тадқиқот иши муайян даражада хизмат қилади.

Тадқиқотнинг республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги. Диссертация тадқиқоти республика фан ва технологиялар ривожланишининг I.«Ахборотлашган жамият ва демократик давлатни ижтимоий, ҳуқуқий, иқтисодий, маданий, маънавий-маърифий ривожлантириш, инновацион иқтисодиётни ривожлантириш» устувор йўналиши доирасида бажарилган.

Муаммонинг ўрганилганлик даражаси. Диссертация мавзусига алоқадор илмий ишлар кўптармоқли бўлиб, бир неча йўналишларда олиб борилган тадқиқотлар билан танишиб чиқишни тақозо этди. Тадқиқотларнинг биринчи гуруҳини эстетик идеал ва бадиий тимсол масалалари ўрганилган ишлар ташкил қилди². Иккинчи гуруҳ ишларга Синклер Льюис³ ва Пиримқул Қодиров ижодининг турли аспекти⁴ камраб олинди. Образ яратишда реалистик ва романтик услублар синтези бўйича олиб борилган ишлар учинчи гуруҳни ташкил этди⁵. Ўзбек адабиёти

²Gottheim L. R. The ideal hero in the realistic novel. PhD Thesis. Yale University. 1965.; Campbell J. L., Sr. The Ideal and the Real: A Study of the Novels and Stories of Edward Bulwe, Lord Lytton. PhD Thesis The University of Wisconsin Milwaukee, 1983. – 365 p.; Мухаммадиев Н. Эстетик идеал ва қаҳрамон. –Т.: Ўзбекистон, 1973. –32 б.; Мансуров Ш. Халқ дostonларида эстетик идеал. –Т.: Ўзбекистон, 1976.; Александрова С.В. Проблема идеала в русской литературе, критике, публицистике первой половине XX века: Автореф. дисс.... док. филол. наук. – М., 2005. – С.37.; Бендус Т. И. Воплощение эстетического идеала в художественном образе: Дисс. ...канд. филол. наук. – М., 1990. – 145 с.; Савченко Е. П. Стилистические средства создания лингвокультурного образа идеального героя в тексте оригинала и в переводе: Дисс. ...канд. филол. наук. – М., 2013. – 188 с.; Давлатова А. Р. Миллий уйғониш даври ўзбек адабиётида эстетик идеал муаммоси: Филол. фан. ном. дисс. автореф. – Т., 2011.; Ҳамдамов У. XX аср ўзбек шеъриятида идеал муаммоси.// Ўзбек тили ва адабиёти, 2009. №5 5. – Б. 26-34.; Тўлаганова С. П. Ижодкор шахс ва адабий қаҳрамон муаммоси. (Абдулла Қодирий ижоди мисолида) Филол. фан. ном. дисс. автореф. – Т., 2019. – 70 б.; Туропова П. Адабий эстетик идеал категориясининг трансформацияланиш жараёни. – Т.: «Мумтоз сўз». 2020. –131 б.

³Coleman A.V. The Genesis of social ideas in Sinclair Lewis. New York University, 1953. PhD Thesis. –253 p.; Gtebstein Sh. N. Sinclair Lewis social critic. PhD. Thesis. 1954. The School of Graduate Studies of Michigan State College of Agriculture and Applied Science. – P.130.; Conroy S. S. The American Culture and the Individual in the Novels of Sinclair Lewis. The University of Iowa, 1966. PhD Thesis. – P.16.; Hutchisson J. M., Pastore S. R. Sinclair Lewis and Theodore Dreiser: New letters and a reexamination of their relationship. // American literary realism. University of Illinois Press. Fall, Vol. 32. № 1. 1999. pp. 69-81; Michels S. Sinclair Lewis and American Democracy. – Lanham.: Lexington Books, 2017. – 200 p.

⁴Расулов А. Ҳозирги замон ўзбек киссаларида ёш қаҳрамонлар характери: Филол. фан. ном. ...дисс., – Т., 1966.; Бобоева Н. Пиримқул Қодировнинг характер яратиш маҳорати: Филол. фан. ном. ...дисс., –Т., 1972. – 165 б.; Жалматова З. Урбанистик асарлардаги муштараклик ва ўзига хослик (П.Қодировнинг «Олмос камар» асарининг киёсий таҳлили мисолида): Филол. фан. ном. ...дисс., – Т., 1999.

⁵Валиева З.А. Характер сосуществования реализма и романтических тенденций в творчестве В.Г.Короленко конца XIX начала XX веков: Дисс. ...канд. филол. наук. – Баку, 1984. – 203 с.; Қулжонов А. Ўзбек адабиётида замондошларимиз характерининг акс эттирилиши: Филол. фан. ном. ...дисс. – Т., 1966.; Осанкина В. А. Концепция романтизма в критике В.Г. Белинского: Дисс. ...канд. филол. наук. – М., 1984. – 190 с.; Қулжонов А. Реализм ва романтизм. – Т.: Ф.Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983. – 236 б.

хорижий адабий намуналар билан, хусусан, насрий асарлар билан қиёсий ўрганилган тадқиқотлар мазкур диссертацияга методологик асос бўлиб хизмат қилди⁶. Шунингдек, С. Льюис⁷ ва П. Қодиров⁸ ижоди ҳақида адабиётшунослар томонидан тайёрланган рисолалар, мақолалар ва эсдаликлар ўрганилди.

Бундан ташқари, ишни назарий асослашда К. Спэнкерен, Р. Уэллек, R. Spiller, А.Б. Гиленсон, Я.Н. Засурский, Л.Р. Поздняковнинг Америка адабиёти тарихи бўйича ёзилган асарлари; қиёсий адабиётшунослик бўйича Д. Дюришин, В. Жирмунский, М. Храпченко, G. Spivak, E. Miner, J. Culler, Г. Халлиева каби олимларнинг қўлланмалари ушбу тадқиқотга методологик асос бўлди. Ўзбек олимларидан Ҳ. Болтабоев, Д. Қуроноф, У. Норматов, С. Мирзаевларнинг миллий романчилигимизга оид илмий қарашлари ҳамда Пиримқул Қодиров ҳақидаги илмий хулосалари диссертация ишига муҳим манба бўлди. Лекин уларда эстетик идеалнинг назарий-методологик асос-моҳияти романлар мисолида махсус ўрганилмаган.

Тадқиқотнинг диссертация бажарилган олий таълим муассасаси илмий-тадқиқот ишлари режалари билан боғлиқлиги. Диссертация иши Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетининг илмий-тадқиқот ишлари режасига мувофиқ №И-204-4-5 «Докторантлар, мустақил изланувчилар ва талабалар ўртасида олиб борилаётган илмий-тадқиқот, илмий-ижодий ишлар» илмий лойиҳасининг «Инглиз ва ўзбек адабиётининг қиёсий типологияси» (2018-2020 йй.) мавзуси доирасида бажарилган.

Тадқиқотнинг мақсади Синклер Льюиснинг «Эроусмит» ва Пиримқул Қодировнинг «Уч илдиз» романларида идеал қаҳрамоннинг муштарак ва ўзига хос жиҳатларини таҳлил қилиш орқали муаллиф идеалларини бадиий тимсолга кўчиришнинг усул ва воситаларини ёритишдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари:

идеал қаҳрамон образида муаллиф эстетик қарашлари акс этишини назарий асослаш;

⁶Қосимов А. Типологик ўхшашликлар ва ўзаро таъсирнинг назарий муаммолари (А.де Сент-Экзюпери ва А.Камю ижоди мисолида): Филол. фан. док. ...дисс. – Тошкент, 2007. – 237 б.; Камилова С.Э. Развитие поэтики жанра рассказа в русской и узбекской литературе конца XX – начала XXI века: Дисс...док. филол. наук. – Тошкент, 2016. – 262 с.; Хажиева Ф.М. Биографик роман жанри хусусиятлари (И. Стоун, М. Қориев ва Н. Норматов асарлари асосида): Филол. фан. бўйича фалс. док. (PhD) ...дисс. – Тошкент, 2018. – 153 б.; Умарова М. Ю. Тарихий драмада бадиий вақт концепцияси (Шекспир ва Фитрат драмалари мисолида): Филол. фан. ном. ...дисс. – Тошкент, 2011. – 128 б.; Милиев С. Глобал илмий-бадиий талқин поэтикаси. Филол. фан. доктори (DSc) дисс. автореф. . – Т., 2020. – 79 б.

⁷Richardson L. N. Arrowsmith: Genesis, Development, Versions. From American Literature, XXVII (May 1955), Duke University Press. pp. 225-244.; Schorer M. Sinclair Lewis: An American Life. – New York: McGraw-Hill, 1961; Grebstein Sh. Sinclair Lewis. –New York: Twayne, 1962.; Dooley D.J. The Art of Sinclair Lewis. Lincoln University of Nebraska Press, 1967.; Canby H. S. Fighting Success. In Twentieth Century Interpretation of Arrowsmith, New Jersey. – P. 110.; Helleberg M. M. The Paper-Doll Characters of Sinclair Lewis's Arrowsmith. // Mark Twain Journal. Vol.14. No. 2. 1968. pp.17-21.; Light M. The Quixotic Vision of Sinclair Lewis. Purdue University Press, 1975. – P 176.; Гиленсон Б.А. Америка Синклера Льюиса. – М.: Наука, 1972. –188 с.; Мендельсон М.О. Американская сатирическая проза XX века. – М.: Наука, 1972.; Coard. L. Robert. Names in the Fiction of Sinclair Lewis // The Georgia Review, 1962. Vol.16. N. 3. pp.318-329.

⁸ Болтабоев Ҳ. Расулов А. Мехрга йўғрилган ижод: Пиримқул Қодиров ижоди адиблар ва мунаққидлар талқинида. – Т.: А. Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2008. – Б.143.; Қодиров П. Халқ тили ва реалистик проза. – Т.: «Фан», 1973. –165 б.; Норматов У. Етуклик. – Т.: Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1982. – 365 б.

ҳар иккала ижодкорнинг дунёқараши, ҳаётӣ тажрибаси, бадиӣ диди, ижтимоӣ-маънавий эҳтиёжлари каби эстетик қарашларини образлар орқали ифодалаш усул ва воситаларини аниқлаш;

ёзувчиларнинг реалистик романда идеал қаҳрамон характерини яратишда қўллаган ўхшаш бадиӣ усулларини қиёслаш ва изоҳлаш;

С. Льюис ва П. Қодиров ижодида идеал қаҳрамон образини яратиш эҳтиёжини вужудга келтирган ижтимоӣ-тарихӣ омилларни таҳлил қилиш;

реалистик романларда муаллифларнинг характер яратиш маҳоратида намоён бўлган ўзига хос хусусиятларни очиб бериш;

«Уч илдиз» романининг янги нашрида қаҳрамонлар тимсолида содир бўлган ўзгаришларни ёритиш.

Тадқиқот объекти сифатида Синклер Льюиснинг «Эроусмит» ва Пиримқул Қодировнинг «Уч илдиз» реалистик романлари танланган.

Тадқиқот предметини ўзбек ва америка адабиётида яратилган идеал қаҳрамон тимсолининг муштарак ва ўзига хос жиҳатлари ташкил этади.

Тадқиқотнинг усуллари. Тадқиқот жараёнида қиёсий-типологик, биографик, чоғиштирама, аксиологик таҳлил усуллари қўлланилган.

Тадқиқотнинг илмий янгилиги қуйидагилардан иборат:

эстетик идеал категориясининг ҳақиқат, эзгулик ва гўзаллик аспектларини ифодаловчи тасвир воситалари, поэтик усуллар, ижодий индивидуаллик, бадиӣ шакл ва услуб ўзига хослиги муаммолари америка ва ўзбек адабиётшунослиги бадиӣят мезонлари контекстида қиёсий-типологик ёндашув орқали тадқиқ этилиб, идеал қаҳрамон ёзувчининг фалсафий мушоҳадалари ва эстетик қарашларини мужассам этган тимсол эканлиги аниқланган;

идеал қаҳрамон образини яратишда ҳақиқатни излаш мотиви, бадиӣ тасвир методи, персонаж нутқида романтик пафос; психологик, характерлараро, қаҳрамон ва муҳит конфликтлари ҳамда сюжет қурилишидаги типологик бадиӣ усул ва воситалар макрокомпаративистика тамойиллари доирасида илмий-назарий жиҳатдан далилланган;

бош қаҳрамонда реалистик ва романтик метод унсурларининг уйғунлиги, умумбашарий ва миллий қадриятлар етакчилиги ва ушбу муштаракликлар типологияси ижтимоӣ-тарихӣ ҳамда адабий-эстетик асосда ўзбек ва жаҳон адабиётшунослиги назарий тушунча ва тамойилларига таяниб изоҳланган;

Ғарб ва Шарқ поэтик тафаккури тадрижида Шарқ адабиётшунослиги тарихидаги адабий мезонлар билан жаҳон илм-фанидаги самарали усулларни уйғунлаштирган ҳолда Синклер Льюис ва Пиримқул Қодировнинг эпик қаҳрамон яратиш маҳорати, муштарак ва фарқли жиҳатлари роман жанри контекстида очиб берилган.

Тадқиқотнинг амалий натижалари қуйидагилардан иборат:

«Эроусмит» ва «Уч илдиз» романларидаги образларга нисбатан «идеал қаҳрамон» атамаси қўлланилган ва унинг моҳияти, гўзаллик, эстетик

мукамалликнинг юксак даражаси ҳақида ҳис этиладиган аниқ-тимсолий шаклда акс этувчи тасаввурлар йиғиндиси эканлиги изоҳланган;

эстетик идеалнинг бадиий образга кўчиш, яъни олам ва одамнинг мангу муаммолари, инсон феъл-атвори, ҳаётнинг мазмуни ва моҳиятини образли тарзда акс эттириш жараёни реалистик романлар мисолида ёзувчининг ижодий-индивидуал услуби ҳамда эпик маҳорати хусусиятларини таҳлил этиш асносида ёритилган;

муаллиф эстетик қарашларини ёрқин акс эттирувчи бадиий образ яратиш, типиклаштириш, яъни эстетик идеалнинг муайян давр ва муҳит учун энг характерли жиҳатларини умумлаштириш, бадиий воқеликни яратиш принциплари асосида С.Льюис ва П.Қодиров асарлари қиёсланган.

Тадқиқот натижаларининг ишончлилиги объектга ёндашув ва қўлланилган усулларнинг тадқиқот мақсадига мослиги, назарий маълумотларнинг илмий манбаларга асосланганлиги, танлаб олинган бадиий манбаларнинг тадқиқот предметига мувофиқлиги, назарий фикр ва хулосалар қиёсий-типологик, чоғиштирма, биографик ва аксиологик таҳлил методлари воситасида чиқарилгани, назарий қарашлар ва хулосаларнинг амалиётга татбиқ этилганлиги, натижаларнинг ваколатли тузилмалар томонидан тасдиқланганлиги билан белгиланади.

Тадқиқот натижаларининг илмий ва амалий аҳамияти. Тадқиқот натижаларининг илмий аҳамияти шундаки, чиқарилган хулосалар XX аср америка адабиёти тарихи, XX аср ўзбек адабиёти тарихи ва адабий танқидига доир тадқиқотларни яратиш, олий таълим муассасаларида ўқитиладиган адабиётшуносликка оид дарслик ва ўқув қўлланмаларини такомиллаштиришга хизмат қилади.

Тадқиқот натижаларининг амалий аҳамияти ишлаб чиқилган хулоса ва таҳлиллардан ёшлар муаммолари билан шуғулланувчи ташкилотлар томонидан ахлоқий қадриятларни тарғибот қилишда, таълим-тарбия билан шуғулланувчи муассасалар фаолиятида зарур янги авлод адабиётларини тайёрлашда фойдаланиш мумкинлиги билан изоҳланади.

Тадқиқот натижаларининг жорий қилиниши. XX аср америка ва ўзбек реалистик романларида идеал қаҳрамон образининг тадқиқи бўйича олинган натижалар асосида:

эстетик идеал категориясининг ҳақиқат, эзгулик ва гўзаллик аспектларини ифодаловчи тасвир воситалари, поэтик усуллар, ижодий индивидуаллик, бадиий шакл ва услуб ўзига хослиги муаммолари инглиз ва ўзбек адабиётшунослиги бадиият мезонлари контекстида қиёсий-типологик ёндашув орқали тадқиқ этилиб, идеал қаҳрамон ёзувчининг фалсафий мушоҳадалари ва эстетик қарашларини мужассам этган тимсол эканлиги борасидаги таҳлиллар ва хулосалар Ўзбекистон Республикаси Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлиги ҳузуридаги «Маҳалла ва оила» илмий-тадқиқот институтининг «ЖХБЛ-19» рақамли «Оила маънавиятининг электрон тезарус луғатини яратиш» номли лойиҳаси доирасида, оила маънавиятига хос бўлган категориялар таърифини ишлаб чиқишда ижодий-

концептуал манба бўлиб хизмат қилган («Маҳалла ва оила» илмий-тадқиқот институтининг 2020 йил 12 декабрдаги 01-09/61-сон маълумотномаси). Натижада тезарус луғатда маънавий-эстетик идеалларни шакллантиришга доир тушунчаларни кенг қамровда изоҳлаш имконини берган;

идеал қаҳрамон образини яратишда ҳақиқатни излаш мотиви, бадиий тасвир методи, персонаж нутқида романтик пафос; психологик, характерлараро, қаҳрамон ва муҳит конфликтлари ҳамда сюжет қурилишидаги типологик бадиий усул ва воситалар макрокомпаративистика тамойиллари доирасида илмий-назарий жиҳатдан далилланганлигига оид илмий натижалардан Тошкент давлат шарқшунослик университетининг И-ОТ-2019-7 – «Умумий ўрта мактаблар учун мўлжалланган 3D-тизимли интерактив ўқув-методик қўлланмаларни яратиш ва жорий қилиш» (5-синф «Адабиёт» фани учун) номли амалий лойиҳаси доирасида фойдаланилган (Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил 9 октябрдаги 89-03-3818-сон маълумотномаси). Натижада ўқув-услугий қўлланмалар мазмунан бойитилган ҳамда маънавий жиҳатдан таъсирчанлиги ошишига эришилган;

бош қаҳрамонда реалистик ва романтик метод унсурларининг уйғунлиги, умумбашарий ва миллий кадриятлар етакчилиги ва ушбу муштаракликлар типологияси ўзбек ва жаҳон адабиётшунослиги назарий тушунча ва тамойиллари асосида далилланиб, чиқарилган хулосалар Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирлигининг 2019-2020 йилларда Ўзбекистон Республикасида миллий маданиятни янада ривожлантириш концепциясини амалга ошириш бўйича «йўл харитаси» доирасида фойдаланилган (Маданият Вазирлигининг 2020 йил 9 октябрдаги 01-12-03-37-78-сон маълумотномаси). Натижада диссертация натижаларининг самарадорлиги ва улар асосида ишлаб чиқилган тавсияларнинг амалиётга татбиқ этилиши юзасидан эришилган ижобий натижалар «йўл харитаси» доирасида ўз аксини топган;

Ғарб ва Шарқ поэтик тафаккури тадрижида Шарқ адабиётшунослиги тарихидаги адабий мезонлар билан жаҳон илм-фанидаги самарали усулларни уйғунлаштирган ҳолда Синклер Льюис ва Пиримқул Қодировнинг эпик қаҳрамон яратиш маҳорати, муштарак ва фарқли жиҳатлари роман жанри контекстида очиб берилганлигига оид чиқарилган хулосалар ва илмий натижалар Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университетида бажарилаётган «И-ОТ-2019-42» рақамли «Ўзбек ва инглиз тилларининг электрон (Инсон қиёфаси, феъл-атвори, табиат ва миллий тимсоллар тасвири) поэтик луғатини яратиш» номли инновацион лойиҳа доирасида фойдаланилган (Инновацион ривожланиш Вазирлигининг 2021 йил 30 мартдаги 03-15/1723-сон маълумотномаси). Натижада луғат миллий тимсоллар ҳақидаги илмий-назарий асос билан бойитилган;

Синклер Льюис ва Пиримқул Қодировнинг образ яратиш маҳоратида ижодий индивидуаллигини изоҳлашга оид илмий хулосалар ёш ижодкорлар билан ишлаш бўлими қошидаги «Наср» ижодий тўгараги фаолиятида, ёш

ижодкорлар билан учрашувларда ҳамда бадиий асар таржимаси билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилишда қўлланилган (Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасининг 2020 йил 24 декабрдаги 01-03-05/1209-сон маълумотномаси). Натижада Синклер Льюис ва Пиримқул Қодировнинг миллий адабиётда тутган ўрни, таълим-тарбиядаги аҳамиятини ёшлар ўртасида кенг тарғиб қилишга эришилган ҳамда тадқиқот хулосалари роман жанри поэтикаси, бадиий таржима муаммоларини кенг таҳлил қилишга асос бўлган.

Тадқиқот натижаларининг апробацияси. Мазкур тадқиқот натижалари 5 та халқаро ва 7 та республика илмий-амалий анжуманларида қилинган маърузаларда муҳокамадан ўтган.

Тадқиқот натижаларининг эълон қилинганлиги. Диссертация мавзуси бўйича 21 та илмий иш чоп этилган, шулардан Ўзбекистон Республикаси Олий аттестация комиссиясининг докторлик диссертациялари асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрларда 9 та илмий мақола, жумладан, 6 таси республика ҳамда 3 таси хорижий журналларда нашр этилган.

Диссертациянинг тузилиши ва ҳажми. Диссертация таркиби кириш, уч боб, хулоса ва фойдаланилган адабиётлар рўйхатидан иборат бўлиб, умумий ҳажми 149 саҳифани ташкил этади.

ДИССЕРТАЦИЯНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ

Кириш қисмида ўтказилган тадқиқотларнинг долзарблиги ва зарурати асосланган, тадқиқотнинг мақсади ва вазифалари, объекти ва предмети тавсифланган, республика фан ва технологиялари ривожланишининг устувор йўналишларига мослиги кўрсатилган, тадқиқотнинг илмий янгилиги ва амалий натижалари баён қилинган, олинган натижаларнинг илмий ва амалий аҳамияти очиқ берилган, тадқиқот натижаларини амалиётга жорий қилиш, нашр этилган ишлар ва диссертация тузилиши бўйича маълумотлар келтирилган.

Диссертациянинг **«Бадиий адабиётда эстетик идеалнинг илмий-назарий асослари»** деб номланган биринчи бобида муаллиф эстетик идеалининг бадиий образда акс этиши жараёнида ижтимоий-тарихий муҳитнинг роли, асар қаҳрамонларининг яратилишида ижодий ният босқичининг аҳамияти, идеал қаҳрамон тушунчасининг талқинлари таҳлили ҳамда образ яратишда икки ижодкорнинг муштарак ёндашувлари сингари масалалар хусусида сўз юритилади. *«Эстетик идеалнинг бадиий тимсолда инъикоси илмий-назарий муаммо сифатида»* номли фаслда «Эроусмит» (1925 й.) ва «Уч илдиз» (1958 й.) романлари қаҳрамонларида акс этган муаллиф идеаллари реал ҳаётини асосга эгаллиги, бундай қаҳрамонлар ижтимоий-тарихий муҳит таъсирида вужудга келганлиги таҳлилга тортилди. Шунингдек, бадиий тимсолларда муаллиф идеалини акс эттиришда ижодий ниятнинг муҳим босқич бўлганлиги ёритилди. Эстетик идеалнинг бадиий тимсолга кўчиши масаласида Т.И.Бендуснинг *«Воплощение эстетического идеала в художественном образе»*⁹ номли диссертацияси диққатга сазовор. Олима замонавий проза мисолида эстетик идеалнинг бадиий тимсолга кўчиш жараёнини таҳлил қилган. Тадқиқотдаги асосий хулосалардан бири шуки, эстетик идеалнинг бадиий қиёфага кўчишида ижодий ният боғловчи ҳалқа (опосредствующее звено. Т.И.Бендус) бўлиб хизмат қилади. Бендус бадиий асарларни эстетик идеал–ижодий ният–бадиий образ триадаси асосида таҳлил қилган.

Ижодий ниятнинг моҳиятини Д. Қуронов шундай эътироф этади, «яратилажак асарнинг асосий чизгилари, бироз хирароқ тарзда бўлса-да, кўзга ташланиб туради, бошқача айтсак, ижодий ният асарнинг санъаткор онгидаги хомаки эскизидир»¹⁰. Демак, ижодий ният муаллиф ғояларини тимсолларга моддийлаштиришда тайёргарлик жараёни бўлиб, ушбу ҳодиса бадиий образда ифодаланиши кўзда тутилган эстетик идеалларни ҳам равшанлаштиради.

«Идеал қаҳрамон – муаллиф эстетик қарашлари ифодаси» номли фаслда ушбу тушунча ҳақидаги мунозарали фикрлар ва талқинларга

⁹Бендус Т. И. Воплощение эстетического идеала в художественном образе: Дисс. ...канд. филол. наук. – М, 1990. – 145 с.

¹⁰ Қуронов Д. Адабиётшунослик луғати. – Т.: «Академнашр». 2013. – Б.109.

муносабат билдирилган. Ю.Г. Нигматуллинанинг фикрича, эстетик идеал «ёзувчининг ижтимоий-сиёсий қарашлари, ахлоқий ва эстетик ҳиссиётлари, ижодкор томонидан миллий-адабий анъана сифатида қабул қилинган даврнинг умумий эстетик идеалларининг ўзаро мураккаб муносабатлари таъсирида»¹¹ шаклланади. Т. Бобоевнинг эътирофича, 1954–1955 йилларда «идеал қаҳрамон ҳимоячилари» (А. Протопопова) ва аксинча, ушбу образни бутунлай инкор этувчилар (масалан, А. Белиашвили, В. Кетлинская) бўлган. Т. Бобоев ҳар иккала гуруҳ бундай образнинг асл моҳиятини тушунмаганларини ва вульгарлаштирилган маънода талқин қилганларини эътироф этади. «Адабий мунозарадаги иккинчи босқич 1959 йилдан кейинги баҳслашувлар бўлиб, бунда, асосан, идеал қаҳрамон тушунчасини тўғри талқин этишга интилиш сезилади»¹², дея таъкидлайди олим. Фикримизча, мазкур образни «мукамал», «эталон» образ сифатида талқин қилиниши бадиият қонуниятларига зид, ранг-барангликни чекловчи, схематик, ўғитбоз, сохта, ҳаётдан узилиб қолган образларнинг пайдо бўлишига сабаб бўлади. Албатта, идеал қаҳрамоннинг бундай талқини уни санъатга зид ҳодисага айлантиради. Идеал қаҳрамон образига берилган талқинларнинг яна бир гуруҳи бундай тимсолни «идеал» тушунчаси билан, хусусан, муаллиф идеали билан боғлиқлигига урғу беради. Диссертацияда «идеал қаҳрамон» тушунчасига шу тарзда ёндашган олимларнинг таърифлари жадвал тарзида берилган. Эстетик идеалнинг олимлар томонидан берилган таърифларига асосланган ҳолда, эътироф этиш жоизки, *идеал қаҳрамон камчилик ва нуқсонлардан бутунлай холи инсон образи эмас, балки муаллиф эстетик қарашларини ёрқин ифода этган бош қаҳрамон образи ҳисобланади*. Идеал қаҳрамон муаллифнинг ҳақиқат, гўзаллик ва эзгулик ҳақидаги орзуларини акс эттиради. Н.Г.Чернышевский, В.С. Соловьёв, А.Ф. Лосев, Э.В. Ильенков, Д.И. Дубровский идеалнинг «ҳақиқат», «гўзаллик» ва «эзгулик» каби тушунчалар билан чамбарчас алоқадорлигини эътироф этишган. Тадқиқотимизда, асосан, ижодкорларнинг эстетик идеалига эътибор қаратилди ҳамда идеал қаҳрамон талқинида идеалнинг уч асосга эгаллиги ҳисобга олинди. «...Платон, Лессинг, Шеллинг, Кант, Кроче, Швейцер, Достоевский, Соловьёв ҳамда замонавий файласуфлар А.В. Гулыга, Л.Н. Столович, Ю.Н. Давыдов, В.Н. Шердаков, В.П. Фетисов фалсафа ва инсон интилишларининг мақсади бўлган чинакам идеални ҳақиқат, эзгулик ва гўзаллик бирлиги ташкил этади, деб ҳисоблайди»¹³. Идеал қаҳрамон талқинида идеалнинг ушбу жиҳатлари ҳисобга олинди. Айтиш жоизки, идеал қаҳрамон образининг умумадабий мезонлар нуқтаи назаридан баҳоланиши ҳамда ушбу тимсол ҳақида яхлит тасаввур ҳосил бўлиши учун қиёсий-типологик тадқиқотлар муҳим. Зеро, бундай тадқиқотлар идеал қаҳрамонга

¹¹ Нигматуллина Ю.Г. Национальное своеобразие эстетического идеала. – Казань: «Казань», 1970. – С. 8-9.

¹² Бобоев Т. Ҳаёт материалдан бадиий образга. Ижобий қаҳрамон проблемасининг баъзи хусусиятлари. – Т.: «Фан», 1976. – Б 20-21.

¹³ Полякова Л.В. Этико-эстетический идеал в системе современного философского знания: Дисс. ...канд. филол. наук. – Тула, 2012. – 171 с.

берилган таърифларни бадиий асарлар мисолида далиллашга имкон беради. Л. Готтхемнинг илмий ишида ва мазкур диссертацияда илгари сурилган таърифларнинг жадвалда келтирилган бошқа таърифлардан фарқли жиҳати шунда.

С.П. Белокурованинг адабий терминлар луғатида «Эстетик идеал – инсон қиёфасида, шунингдек, ижтимоий тузумда мужассам бўлган гўзаллик, эзгулик, ҳақиқатнинг энг эқори намунаси»¹⁴, деб таъриф берилган. Ушбу таърифда эстетик идеалнинг уч аспекти қамраб олинган, шунингдек, унинг (санъатда – А.А.) икки хил, яъни инсон тасвири ва ижтимоий тузум шаклида намоён бўлиши таъкидланган. Диссертацияда эстетик идеалнинг реалистик романда инсон қиёфасида акс этиши ҳамда ушбу тимсолда муаллифнинг ҳақиқат, гўзаллик, эзгулик ҳақидаги орзуларининг инъикос этиши таҳлилга тортилган. Илгари сурилаётган таърифда «муаллиф» сўзига алоҳида урғу берилганлигини таъкидлаш жоиз. Сабаби ижодкорнинг шууридан чуқур жой олган идеалларгина образларга кўчганда, эстетик завқ бера оладиган бадиий тимсолларни вужудга келтиради. Идеал қаҳрамон образининг сунъий равишда ижтимоий идеалларнинг тарғиботчисига айланрилиши умри қисқа асарларнинг вужудга келтиришини тарих кўп бора исботлаган¹⁵. Жумладан, ўтган аср ўрталарида совет адабиётининг мафкуралаштирилиши адабий-эстетик имкониятларнинг чекланишига, муайян эталон образларнинг оммалашуви санъатда схематизмнинг барқарорлашувига олиб келган¹⁶. Албатта, идеал қаҳрамоннинг бундай талқини уни санъатга зид ҳодисага айлантиради.

«Образ яратиш услубида муштараклик» фасли «Эроусмит» ва «Уч илдиз» романларида адибларнинг характер яратишда қўллаган ўхшаш услубий ёндашувлари — образ характерида қаҳрамонлик, улуғворликнинг акс этиши, реалистик ва романтик услуб синтези таҳлиliga бағишланади. Айтиш жоизки, романлар таҳлилида услубий муштаракликнинг нафақат шаклий (мотив, бадиий воситалар, тил), балки мазмун компонентлари (бадиий ғоя, эстетик идеал, конфликт) ҳам эътиборга олинди. «Эроусмит» ва «Уч илдиз» романлари реалистик асар ҳисобланса-да, қаҳрамонларда романтизм эстетик белгилари кузатилади. «Зеро, романтизм адабиётининг қаҳрамони шахсий эркини, инсонийлик шаънини юксак қадрлайди, уларга қарши ҳар қандай ҳаракатга бутун вужуди билан қарши туради»¹⁷. Шундан келиб чиқиб, романтик белгилар қаҳрамонлик руҳининг бўрттириб кўрсатилишида, бош қаҳрамонларда курашувчанликнинг устуворлигида, асар конфликтини икки бир-бирдан фарқли қутблар кураши асосига

¹⁴Белокурова, С.П. Словарь литературоведческих терминов. – СПб: Паритет, 2006 // [Электронный ресурс]: <http://grammar.ru/LIT/?id=3.0&page=1&wrd=%C8%C4%C5%C0%CB%20%DD%D1%D2%C5%D2%C8%D7%C5%D1%CA%C8%C9&bukv=%C8>

¹⁵ Бу ҳақида қаранг: <https://cyberleninka.ru/article/n/sredniy-geroy-ili-idealnaya-lichnost-literaturnaya-politika-v-knr-v-1961-1976-godah/viewer>

¹⁶ Бу ҳақда қаранг: Мирзаева З. XX аср ўзбек адабиётининг Америкада ўрганилиши: монография/ З. Мирзаева; ЎзР ФА Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти. –Т.: «Фан», 2011. – Б.183-190

¹⁷ Куронов Д. Адабиётшунослик луғати. – Т.: «Академнашр». 2013. – Б. 260.

қурилишида, персонажларнинг портретларидаги индивидуал хусусиятларнинг муайян даражада оширилиб, идеаллаштириб тасвирланишида, қаҳрамонлар руҳий оламининг лирик планда берилишида ҳам кузатилади. Ҳар икки роман ҳам, аввало, катта ҳаётга кириб келаётган ёш авлодда касбга содиқ қолиш, фидойилик, жамиятга сидқидилдан хизмат қилиш, ижтимоий бурч каби ҳисларни уйғотишга йўналтирилган. Романтик образлар типологиясининг В. Г. Белинский таснифига асосланиб, «Эроусмит» ва «Уч илдиз» романларининг марказий характерлари – Мартин ва Маҳкамда «олий романтик қаҳрамон»га хос жиҳатлар мавжудлиги далилланди. «Уч илдиз» романида Очил образи характеристикасининг «сентиментал романтик қаҳрамон» тавсифига мувофиқ келиши изоҳланди. Демак, миллий адабиётимизда йигирманчи асрнинг эллигинчи йилларида реалистик прозада романтик унсурлар тарихий давр нуқтаи назаридан фаол бўлганлигини тасдиқлайди. Бу омиллар ушбу ҳодисани типологик таҳлил қилиш имкониятини яратади.

Диссертациянинг иккинчи боби «**Эроусмит**» ва «**Уч илдиз**» романларида идеал қаҳрамоннинг ҳақиқат, эзгулик ва гўзаллик аспектлари» деб номланган бўлиб, ушбу бобда қиёсий тадқиқот предмети икки роман қаҳрамонлари мисолида ўрганилган. Бобнинг икки фаслида образларда ҳақиқат, эзгулик ва гўзаллик каби категорияларнинг инъикос этишидаги муштарак усул ва воситалар ҳақида сўз борса, учинчи фасл, аксинча, тафовутлар тавсифига бағишланган. «*Ҳақиқатни излаш – сюжетни ҳаракатга келтирувчи мотив сифатида*» номли фаслда таҳлилга тортилаётган асарларда ҳақиқатни излаш мотиви тўғрисида сўз боради. Асарларда сюжет воқеалари мазкур мотив воситасида олдинга силжийди, бош қаҳрамонларнинг хатти-ҳаракатлари ҳам ушбу мотив билан чамбарчас боғлиқ. Ҳақиқатни излаш мотиви икки романнинг сюжет қурилишида мотив-ҳаракат (Б. Путилов¹⁸) сифатида муайян вазифага эга. Мазкур мотивнинг таҳлили асар сюжетини изчил кузатишни талаб қилганлиги боис, ушбу фаслда воқеалар баёнига кўпроқ ўрин берилди. Веселовский бошлаб берган тарихий поэтиканинг¹⁹ анъанавий талқинига кўра, мотив, аввало, такрор. Шунини айтиш жоизки, такрор дейилганда, асосан, воқебанд асарларда схематик тарзда учровчи семантик-функционал такрор кўзда тутилади. Мотивнинг маъновий диапазонлари замонавий адабиётшуносликда кенгайиб бормоқда. Ушбу тадқиқотда мотивнинг такрор сифатидаги вазифасига эътибор қаратилди.

Ёш бактериолог олим Мартин Эроусмит «Эроусмит» романининг бош қаҳрамони бўлиб, асарнинг номи сюжет йўналиши, асосан, шу қаҳрамон билан боғлиқлигини кўрсатади. Яъни Синклер Льюис айтмоқчи бўлган бош ғоя – Мартин босиб ўтган ҳаёт йўлига сингдирилган. Роман сюжети кўп

¹⁸Путилов Б.Н. Мотив как сюжетобразующий элемент // Типологические исследования по фольклору. Сборник статей в память В.Я. Проппа. – М., 1975. – С. 141-155.

¹⁹Веселовский А. Н. Историческая поэтика. – М.: «Высшая школа», 1940. – 498 с

тармоқли, мураккаб тузилишга эга бўлиб, воқеалар кетма-кетлиги хроникал кечади. Асарнинг экспозиция қисмида Док Векерсон Мартинга тинмай изланишни насиҳат қилиб, унга заррабин совға қилади. Ижодкор ушбу деталга улкан ғоявий ва рамзий маъно юклайди. Заррабинни олган Мартин бутун ҳаётини ҳақиқатни излашга бағишлайди. Роман сюжетини ҳаракатга келтирувчи конфликтлар ҳам, асосан, Мартин Эроусмит ҳақиқати билан бошқаларнинг ҳақиқати ўртасидаги зиддиятдан келиб чиқади.

Пиримқул Қодировнинг «Уч илдиз» романида ҳам сюжетнинг ўхшаш мотив асосида қурилганини кузатиш мумкин. «Уч илдиз» романи сюжетида, асосан, икки қаҳрамон – Маҳкам ва Очил линиялари етакчилик қилади. Улар воқеалар ривожини мобайнида ҳаётга теран нигоҳ билан қарайдиган, жамият манфаати учун бутун кучини сафарбар қиладиган, фикрловчи шахсларга айландилар. Маҳкам, Очил, Акбаров ва Тошевларнинг бутун ҳаракатлари қалбаки «ҳақиқатпарварлик»ни фoш этишга қаратилган. Маҳкам *ҳаётда ҳақ ва ноҳақни, рост ва ёлгонни, ҳаққонийлик ва қалбакиликни тўғри фарқлаш*²⁰ [II; 199-б.], уларга тўғри баҳо бериш анча мураккаблигига иқрор бўлади. Ҳақиқатга хизмат қилаётган қонунларнинг орқасида миллионлаб инсонларнинг хизмати, изчил курашлари туради. Демак, бош қаҳрамонлар Мартин ва Маҳкамнинг икки йўл оралиғида қолганлиги, ҳақиқатни билиш истагида шиддатли кураши, сюжет воқеалари жараёнида ўз йўлини, ўзлигини топганлиги образлар характеридаги муштарак жиҳатлар сифатида намоён бўлади. Икки роман бош қаҳрамонлари ҳақиқат изловчи зиёли сифатида муаллифнинг ҳақиқат ҳақидаги қарашларини намоён этдилар. Шунингдек, С. Льюис ва П.Қодиров ҳақиқат борасидаги адабий-эстетик қарашларини мотив воситасида моҳирона рўёбга чиқаришган. Ҳақиқатни излаш мотиви асарлар сюжетини бошқарувчи куч сифатида турли воқеалар қатламларида такрор учрайди, уларни гўёки бир «ип»га тизимлаштиради.

«Гўзаллик ва хунуклик диалектикасида идеал қаҳрамон» номли фаслда «Эроусмит» ва «Уч илдиз» романлари қаҳрамонлари образларида муаллифнинг гўзал, баркамол инсон ҳақидаги қарашлари қандай тасвирланганлигига эътибор қаратилади. Адиблар воқеликни идеал қаҳрамонларининг зоҳирий ва ботиний оламлари мисолида ижодий қайта яратади. Асарларда гўзаллик ва хунуклик доимий алоқадорликда тасвирланади. «Эроусмит» ва «Уч илдиз» романларида идеал қаҳрамонлар образида муаллифларнинг гўзаллик ва эзгулик ҳақидаги тасаввурлари уйғунликда акс этган.

Мартин ва Маҳкам образлари баркамолликка муттасил интилишлари билан ажралиб туради. С. Льюис Мартинни нечоғли олижаноб фазилатлар билан тасвирламасин, чин реалистик асарга хос эстетик белгилардан

²⁰ Қодиров П. Уч илдиз. – Т.: «Ўзадабийнашр», 1958. – 456 б. Роман II рақами билан белгиланиб, бетлар тўртбурчак кавс ичида берилди.

оғишмайди. Асарда Мартиндаги қусурлар ҳам ҳаққоний акс этади. Мартин тимсолида ўтган аср Америка жамиятининг ёш, зиёли қатламига хос типик хусусиятлар ҳам моҳирона ва ишонарли сингдирилган. Льюис Мартин руҳий дунёсининг барча қирраларини борича кўрсатади: унинг ўзига танқидий муносабатини, оний ожизликларини, фикрий оғишларини ҳам бевосита кузатамиз. Қадр топмаган, тушкунликка тушган Мартин ҳалоллик ҳақидаги эътиқодидан чекинишгача бориб етади. Унинг лаҳзали давом этган ожизлик ҳаёлларини муаллиф тиниқ тасвирлашга эришган. Қодиров Маҳкамнинг таъсирга берилувчанлигини, муайян вазиятларда ҳатто кўрқоқлигини, ҳодисаларни юзаки баҳолашини китобхондан яширмайди. Натижада, кўз олдимизда чуқур руҳият дунёсига эга, жонли шахс образи намоён бўлади.

С. Льюиснинг эзгу ахлоқий фазилатлар ҳақидаги қарашлари, айниқса, Готлиб ва Санделиус образларида кўпроқ акс этган. Санделиуснинг портретини чизар экан, Льюис унда бошқа образларда бўлган ижобий хусусиятларни мужассамлаштиради, унда «...Готлибнинг чуқур донишмандлиги, декан Сильванинг доимий меҳрибонлиги, Террининг мурасасиз тўғрисиўзлиги»²¹ намоён бўлади. Бироқ Санделиуснинг ўзлигини акс эттирадиган энг ёрқин жиҳат унинг «улкан маънавий бойлик» [I; 353-б.] соҳиби эканлигида. У ҳар доимгидек дунёни балои-қазолардан тозалаш лойиҳалари билан банд, мана уйқу касаллига ҳақидаги мақоласини ёзиб тугатсин, «*Нью-Йоркда тропик касалликлар институтига асос солади*» [I; 353-б.].

«Уч илдиз» романида тарихчи олимлар Тошев ва Акбаров образларида ҳам муаллифнинг юксак ахлоқли шахс ҳақидаги қарашлари акс этади. Маҳкам тилидан Акбаровга шундай таъриф берилади: «*Дунёда шундай одамлар борки, бир эсга олсангиз, кўнглингиз чироқдай ёруғ бўлиб кетади*» [II; 186-б.].

Тошев портретида П. Қодиров мушоҳада тиниқлигига, глобал тафаккур қилиш қобилиятига урғу беради. Акбаров тасвирида эса унинг миллий тарихга эҳтироми, латиф шоирона нотиклиги, ёш авлод тарбиясига жонкуярлиги алоҳида таъкидланади. Шуни айтиш жоизки, Тошев ва Акбаров тимсолларидаги гўзаллик, комиллик Ҳакимов ҳамда унинг тарафдорлари билан муқоясада кўпроқ юзага чиқади.

Ҳар бир жамият тарихий-ижтимоий тараққиёт даражаси, миллий-маданий қадриятлар тизими, географик муҳитидан келиб чиқиб, ўз идеалларига эга бўлади. Икки ижтимоий маконнинг идеаллари, албатта, бир хил бўлиши мумкин эмас. Бироқ турли халқларни бирлаштириб турувчи шундай умуминсоний қадриятлар борки, улар бадий образларга кўчганида типологик ўхшаш адабий ҳодисалар вужудга келади.

²¹ Lewis S. Arrowsmith. – Canada, Harper Perennial Classics. 2012. – P.352. Диссертацияда романдан келтирилган парчалар таржимаси муаллифга тегишли. Роман I рақами билан белгиланиб, бетлар тўртбурчак қавс ичида берилади.

«Характер яратишда умумбашарий ва миллий қадриятлар ўзига хослиги» деб номланувчи фаслида ҳар икки роман қаҳрамонлари характеридаги тафовутли жиҳатлар аниқланган. Таҳлил этилаётган романлардаги идеал қаҳрамонлар образларида ҳақиқат, эзгулик, гўзаллик каби умуминсоний қадриятлар типологик ўхшашликларга асос бўлса, образлар орқали миллий қадриятларнинг инъикос этиши тафовутли жиҳатларни вужудга келтиради. Миллий менталитетдан, индивидуал дунёқарашдан келиб чиқиб, муайян қадриятга алоҳида урғу берилади. Ижодкорнинг идеал қаҳрамони йиллар давомида шаклланган қарашлар, қадриятлар, таъсирлар маҳсули сифатида намоён бўлади. Демак, идеал қаҳрамон образида миллий-маданий қадриятлар ва ёзувчининг муайян даврдаги қарашлари акс этади. Ижодкорнинг образ яратишга асос бўлган эстетик идеаллари теран илдизларга эга бўлиб, ёзувчининг шахс сифатида шакллантирган омилларни ҳисобга олишни талаб этади.

Шуни айтиш жоизки, «Эроусмит» романининг прологидида ҳам бош қаҳрамон характери очишга хизмат қилган муҳим эпизод учрайди. Чунончи, ёзувчи ривояни ҳажми ярим саҳифадан иборат бўлган ҳикоя билан бошлайди. Оғайонинг қуюқ ўрмонлари-ю, ботқоқли чўлларидан чайқалиб бораётган фургонни ўн тўрт ёшли, ямоқ кўйлакли қиз бошқаради. Яқинда онасини тупроққа топширган қиз бир тўда ука-сингилларига ҳамда ҳарорат оташида ётган бемор отасига ғамхўрлик қилмоқда. *«Эмми, Цинциннатига бурилиш қил, у ерда Эд амакингни топсак, уникида қоласизлар»*, деб айтади отаси [I; 6-б.]. *«Бизни ҳеч ким қабул қилмайди. Олдинга, бошимиз оққан томонга қараб кетамиз. Ғарбга! Мен кўп янги нарсаларни кўраман!»*, деб жавоб беради қиз. Сўнг муаллиф қизни кечки овқатни тайёрлаб, болаларни ухлатиб, гулхан атрофида узоқ хаёлга чўмганини қайд этади ҳамда *«бу Мартин Эроусмитнинг катта бувиси эди»* [I; 6-б.], дея изоҳ беради. Кўринадики, ёзувчи қаҳрамон характеридаги асосий хусусиятларни очишни прологданок бошлайди. Илк америкалик чегара кўчкинчиларига хос журъатлилик, ўз кучига таяниш, янгиликка ташналик Мартин Эроусмит образида мужассам бўлишига асар бошиданок ишора қилинади. Назаримизда, асарлар ечимида С.Льюис қаҳрамонларининг шахсий эркак интилиши, П.Қодиров қаҳрамонларининг эса жамоа билан биргаликдаги фаолиятининг улуғланиши миллий-маданий омиллар ҳамда муаллифлар ижодининг муайян босқичидаги қарашлари билан боғлиқ.

Диссертациянинг **«Синклер Льюис ва Пиримқул Қодиров ижодий маҳоратида уйғунлик»** сарлавҳали учинчи бобида икки адибнинг образ яратиш маҳоратига алоҳида эътибор қаратилган. *«Идеал қаҳрамон нутқида романтик пафоснинг аҳамияти»* деб номланган фаслда қаҳрамон нутқининг эзгу ғояларни акс эттиришда бадиий усул сифатида қўлланилганлиги таҳлил этилади. С. Льюиснинг «Эроусмит» романи ўзбек адабиётининг йирик реалисти Пиримқул Қодировнинг «Уч илдиз» романи билан муқояса қилинар экан, икки асарнинг тил хусусиятларида ўхшаш нуқталар аниқланди. Мазкур

фаслда лисоний муштаракликлар билан биргаликда, фарқли жиҳатларга ҳам эътибор берилди. Ҳар икки роман қаҳрамонлари нутқида кўтаринкилик алоҳида аҳамият касб этади. Назаримизда, қаҳрамонлар нутқидаги романтик пафос бир нечта мақсадларга, биринчидан, образлар маънавий дунёсини очишга; иккинчидан, муаллифнинг ҳақиқат, эзгулик, гўзаллик ҳақидаги қарашларини акс эттиришга; учинчидан, бадиий ғоянинг рўёбга чиқишига хизмат қилган.

Готлибнинг олимлар ҳақидаги нутқида ҳам муаллиф қарашлари кўтаринки пафос билан берилади. Готлиб образи, асосан, нутқи орқали рўёбга чиққан. Готлибнинг ҳақиқий фан фидойиси эканлигига унинг Мартин билан қилган диалогларида гувоҳи бўламиз.

Пиримқул Қодировнинг «Уч илдиз» романи бош қаҳрамонлари характерида ҳам романтик кўтаринкилик, пафос сезилади. Маҳкам ва Очил каби талаба йигитлар табиатида шижоат, курашувчанлик, ноҳақлик билан мурасасизлик хусусиятлари яққол кўринади. Акбаров ва Тошев образлари эса ибратли инсонга, комил олимга хос фазилатларни ҳам ҳаракатларида, ҳам нутқида акс эттиради. Айниқса, Акбаров образида нутқ характери очувчи муҳим восита бўлиб хизмат қилган: *«...Студентликда отадиган илдизларингиздан ...биринчиси, албатта билим. Чунки сизлар бу ерда, аввало, билим деб юрибсизлар. Лекин ...билимли кишининг яна бир зўр илдизи бўлиши керак. Биласизлар, бутун истеъдодини халқ учун сарфлаган улуғ одамлар ўзларини гражданин деб атаганлар. Студентликда вояга етадиган яна бир илдизингиз мана шу маънодаги гражданилик бўлиши керак ...Шу илдизларнинг бири ўқишда ўсса, бири жамият учун қилинган ишда ўсади».* [II; 74-б.]. Гарчи Акбаровнинг чуқур руҳий таҳлили бевосита берилмаса-да, у асарнинг марказий қаҳрамонларидан биридир. Маҳкам ва унинг сафдошларига Акбаровнинг фикрлари, шахсий намунаси йўлчи маёқдек таъсир кучига эга бўлади. У ёшларга турли тарбиявий мавзуларда маърузалар қилади: «ижтимоий ишнинг моҳияти» [II; 73-б.], «шеър ёзиш саъати» [II; 218-б.], «ҳақиқат» [II; 403-б.], «раҳбар масъулияти» [II; 415-б.] сингари мавзулардаги монологларида Акбаровнинг софдил, масъулиятли инсон эканлиги аён бўлади. Муаллиф номидан Акбаровга шундай таъриф берилади: *«У ўз студентларининг, хусусан Маҳкам билан Очилнинг катта келажагига ишонгани сари ўзига ҳам ишончи ортиб борар эди, чунки у мана шу ёшлар учун меҳнат қилмоқда эди»*[II; 358-б.].

Шуни айтиш керакки, муаллиф ва персонаж нутқида умумийликлар бўлса-да, икки ёзувчининг ўзигагина хос бўлган лингвистик усуллар, албатта, мавжуд. «Уч илдиз» романида муаллиф шарқона адабий мезонлар асосида асарнинг тарбиявий аҳамиятига жиддий ёндашади. «Уч илдиз»нинг идеал қаҳрамонларидан фарқли ўлароқ, «Эроусмит»да Мартин, Готлиб, Санделиусларнинг нутқида вульгаризмлар ва жаргонлар ҳам учрайди. Бунда, ўйлаймизки, С. Льюисда Марк Твеннинг таъсири сезилади. Айнан Твен Америка адабиётида пуританча тақиқлардан холи халқчил бадиий тилнинг

вужудга келишида пешқадамлардан бири бўлган. С. Льюис адабий аҳолиси Марк Твен қахрамонларига ўхшаб, маҳаллий шеваларда гапирадилар. Мухтасар айтганда, идеал қахрамон нутқидаги романтик пафос образга тавсиф бериш билан биргаликда, муаллифнинг эстетик қарашларини акс эттиради.

«Эроусмит» ва «Уч илдиз» романларида идеал қахрамон антиномияси деб номланган фаслида таҳлилга тортилган асарларда қахрамонларнинг ички зиддияти, қахрамон руҳиятидаги мураккаб жараён – уй-фикрлар кураши ўрганилди. Иккиланишлар, гумонлар, ўзининг хоҳишлари билан кескин қарама-қаршилик Мартин ва Маҳкам образларининг моҳиятини ташкил этади. Идеал қахрамонлар қалбида ички зиддиятни пайдо қилган омиллар, аслида, муаллифлар мансуб муҳит инсонларининг онгида пайдо бўлган мафкуравий курашлар инъикосидир. Бош қахрамонлар тимсолида С. Льюис ўз даврида жамиятда бўй кўрсатган моддиончиликнинг барча соҳаларда, шунингдек, кўпроқ фидоийлик талаб қилинадиган тиббиётга ҳам кириб келганлигини таъсирли ва образли тасвирланган. Ҳалоллик, бурчга содиқлик, инсониятга холис хизмат қилиш, юксак фуқаролик бурчи каби идеалларининг амалиётда рўёбга чиқишини қийинлаштирувчи вазиятлар Мартин онгида икки бир-бирига зид хулосани пайдо қилди: *тўғри йўл моддий манфаатнинг бирламчилигида — тўғри йўл олий идеалларнинг бирламчилигида*. Гарчи, шафқатсиз реаллик ва идеаллар ўртасидаги мувозанат бузилган, ҳиссий талотўплар Мартинни ўз домига олган лаҳзалар бўлса-да, қахрамон бошидан кечирган антиномиянинг ижобий, эзгу томони устунликка эришади. Қахрамон тўғри йўл олий кадриятлар етакчилигида деган мулоҳазага содиқ қолади. П. Қодировнинг Маҳкам образи ҳам Мартин каби шиддатли ички кураш йўлини босиб ўтади. *Унинг энг катта интилиши — одамларга кўпроқ нафи тегадиган натижаларни қилиши* [II; 122-б.]. Маҳкам олийгоҳга янги келган эмас, юқори курс талабаси. Бироқ асар воқеалари Маҳкамнинг зимдан содир бўлаётган мафкуравий курашларда ҳақиқатнинг тагига етиш жараёни атрофида кечади. Ушбу зиддиятларда Ҳакимов ва Эшонбоевнинг тутган йўллари тўғрими? Акбаров, Тошев каби тарихчилар жазога лойиқми? Саволлар Маҳкам қалбида икки қарама-қарши мулоҳазаларни келтириб чиқарди: *тўғри йўл тарихга мафкуравий ёндашиши — тўғри йўл тарихга объектив ёндашиши*.

Бош қахрамонлар ўзлари яшаётган «тижоратчилик» (commercialism. «Эроусмит». изоҳ.А. А.) ва «ҳакимовчилик» («Уч илдиз») муҳитига имкон қадар таъсир ўтказади. Муаллифлар ўзлари илгари сураётган ислохотларнинг амалга ошишида, муайян ижтимоий қусурни бартараф этилишида индивидуал шахсга улкан масъулият юклайдики, қахрамонлардаги ушбу хусусият романтик образга монанд. Зеро, романтик образлар ўзи мансуб бўлган муҳитга тобе бўлмаслиги, аксинча, букилмас иродаси билан эзгуликнинг қарор топишида ўз ҳиссасини кўшади. Мухтасар айтганда, таҳлил этилаётган романлар қахрамонларининг ички конфликт сифатида

акс этган антиномия давр яратган мафкуравий курашлар билан чамбарчас боғлиқ. Ушбу курашда идеал қахрамоннинг қатъият билан ҳаракат қилиши, муҳитнинг шахсга эмас, аксинча, шахснинг муҳитга таъсирига урғу берилиши қахрамонларни романтик образларга яқинлаштирган. Реалистик ва романтик унсурларнинг синтезлашуви натижасида яратилган ҳар икки роман қахрамонлари тақдири мисолида шахс эрки, миллат тақдири масалаларини бадиий мушоҳада этиш имкони мавжуд.

«Адиблар бадиий маҳоратининг индивидуал хусусиятлари» деб номланган фаслида икки романнависнинг ижодий ўзига хос хусусиятлари ёритилди. Синклер Льюиснинг услубини белгиловчи хусусият – сатира. Ёзувчи қахрамонларга характеристика беришида гротеск, антитеза ва муболағадан унумли фойдаланади. Гарчи «Эроусмит» ва «Уч илдиз» романларида тематика, қахрамон танлаш ҳамда ёзувчилар услубига хос ўхшашликлар кузатилса-да, С. Льюиснинг реализмида комизм ва драматизм йўналишлари бир-бири билан боғланиб кетган. Ундан фарқли равишда, П. Қодиров жиддий реалистик оҳангни сақлайди. Қодиров мазкур қахрамонларини фош этишда кулгидан, сатира элементларидан фойдаланмайди. Масалан, ўз ҳамкасбларига бўҳтон қилган Ҳакимов оғир аҳволда қолганда, муаллиф ушбу вазиятни холислик билан, гўё ёзувчининг ўзи ҳам ҳакимовларнинг руҳияти тилсимотига тушунишга уринаётган кишидек акс эттиради.

Ҳар иккала ижодкор услубининг ўзига хослиги бадиий матнда исмларнинг эстетик функциясида, қарама-қарши кутб образлари тасвирида намоён бўлади. С. Льюиснинг характер яратиш билан боғлиқ яна бир хусусияти борки, унинг услубига ўзига хослик бағишлайди. Ёзувчи ҳар бир образга индивидуал манера бера олади. Хусусан, «Эроусмит» романида С. Льюис қабарик тасвир эффекига қахрамонларнинг ўзига хос овозлари орқали эришган. П. Қодиров асарда ўз замондошларининг нутқига хос бўлган турли хусусиятларни ҳаққоний кўрсатади. Шундай хусусиятлардан бири қахрамонларнинг сўзлашувда ўзбек тилига рус тилига хос сўз ва ибораларни қўшиб гапиришидир. Ўша даврда аксарият илмий ишлар рус тилида қилинганлигини ҳисобга олсак, муаллиф замонавий ўзбек интеллегенциясининг тўлақонли тасвирини яратади. «Уч илдиз» ва «Эроусмит» романлари ўртасида яна бир муҳим жиҳат мавжуд. Ушбу фаслда, шунингдек, «Уч илдиз романининг янги таҳрири ҳамда таҳрирда қахрамонлар қиёфасида содир бўлган ўзгаришлар тадқиқ қилинган. Ушбу романнинг 2010 йилда П. Қодиров томонидан қайта ишланган ва 2019 йилда лотин алифбосида чоп этилган нашрида тўртта муҳим жиҳат кўзга ташланади: биринчидан, бадиий асар тилида айрим эскирган сўз ва атамалар ўрнида замонавий авлодга тушунарли бўлган сўз ва сўз бирликлари қўлланилган. Хусусан, ҳақиқий инсон бўлиш маъносида ишлатилган гражданлик сўзининг ўрнига комил инсоннинг қўлланилиши етказилмоқчи бўлган мазмунни тиниқлаштириб, асл маънони очишга хизмат қилган.

Иккинчидан, романнинг ушбу бобида бутун асар давомида илгари сурилган маънавий илдизлар ғоясининг натижалари бўй кўрсатади. Маҳкам ва Очилнинг комил шахсга айланганлиги баён қилинади. Учинчидан, муаллиф асарнинг хотима қисмида яна бир бор қаҳрамонларидаги ҳақиқатпарварликни тасдиқлайди, улуғлайди. Мазкур ўзгаришлар таъсирида идеал қаҳрамон образи орқали етказилмоқчи бўлган мазмун тиниқлашиб, қаҳрамоннинг эзгу сифатлари ёрқин акс этган.

ХУЛОСА

1. Бадиий асарда ижодкорнинг ўз идеалларини мужассамлаштирган образ яратиш эҳтиёжи ижтимоий-тарихий омиллар билан чамбарчас боғлиқ. Тарихий шароит ёзувчида чин инсоний фазилатларни, юксак маънавий мезонларни улуғловчи шахс образини акс эттириш ниятини вужудга келтиради. Инсоният кескин маънавий инқироз даврида олий ғоявийликка кучли эҳтиёж, ташналик ҳис қилади. Мана шу эҳтиёжни теран ҳис қилган ижодкор идеал қаҳрамон тимсоли орқали замондошларини эзгу ва олижаноб мақсадларга интилишга даъват этади.

2. Замонавий компаративистик қарашлар бўйича адабий таъсир ва адабий ўзлаштириш ижодий жараённинг тенг қисмлари ҳисобланади. Шарқ ва Ғарб адабий тафаккуридаги алоқадорлик асарларнинг бадиий қатламларида муштарак хусусиятлар: ўхшаш мавзулар, мотивлар, сайёр сюжетлар каби бадиий ҳодисаларнинг вужудга келишига имконият яратади.

3. Идеал қаҳрамон тимсолида муаллифнинг ҳақиқат, эзгулик ва гўзаллик ҳақидаги эстетик қарашлари мужассамлашган. Образ характеридаги ҳақиқатпарварлик ҳар икки роман матнида такрор учрайдиган ҳақиқатни излаш мотиви орқали юзага чиққан. Ушбу мотив асарда сюжет воқеаларини ҳаракатга келтирувчи унсур сифатида хизмат қилган. Шунингдек, мазкур мотив орқали қаҳрамоннинг руҳий динамикаси очиқ берилган.

4. Икки адибнинг эстетик идеали – юксак ақл ва олижаноб ҚАЛБ эгаси бўлган зиёли инсон. Айнан шундай фазилат эгаси жамият, инсоният тараққиётига ўз ҳиссасини қўшади. Акс ҳолда, фақат ақлга, моддапарастликка, фоний мафкураларга кўр-кўрона хизмат қилиш, умумбашарга хос руҳий ва маънавий асосларни назардан соқит қилиш муқаррар фожиага олиб келади. «Эроусмит» ва «Уч илдиз» романлари қаҳрамонлари – муаллифнинг мана шундай эстетик идеали замирида вужудга келган бадиий тимсоллар.

5. Таҳлил қилинаётган асарлар қаҳрамонларида гўзаллик муҳаббат мавзуси орқали акс эттирилган. «Эроусмит» романидан фарқли равишда, “Уч илдиз” романида қаҳрамонлардаги маънан гўзаллик муҳаббат орқали ёритилади. П.Қодировнинг новаторлиги шундаки, у севги каби эзгу ҳиссиётнинг ижтимоий мавқеини улуғлайди. Ёзувчининг нуқтаи назари шуки, муҳаббат орқали шахсда ижтимоий масъулият, бурч ва дахлдорлик сингари фазилатлар шаклланади. Асарда қаҳрамонларнинг етук шахсга

айланишида севги мавзусига урғу берилади. Инсон гўзалликка, эзгуликка интилиб яшасагина, комил инсонга айланади. Идеал қаҳрамон ҳам камчиликлардан холи эмас. Ҳар икки романда муаллифлар қаҳрамонлардаги эзгу фазилатларни қарама-қарши қутб вакилларидаги тубанликка, турли иллатларга ёнма-ён кўядилар. Бунда параллел ва контраст тасвир усуллари қўлланилган.

6. Идеал қаҳрамон образидаги муштарак жиҳатлар умумбашарий қадриятлар билан боғлиқ. Образ характеридаги тафовутлар эса ҳар бир жамиятда муайян қадриятнинг етакчилиги, шунингдек, ижодкорнинг индивидуал қадриятлар тизими билан изоҳланади. Муаллиф эстетик идеалларининг шаклланишида миллий қадриятлар билан биргаликда устоз-салафлар таъсирининг ҳам ўрни бекиёс.

7. Образлар нутқидаги романтик пафос қаҳрамон характери очишда бадиий усул сифатида қўлланилган. Шунингдек, қаҳрамонлар нутқи орқали муаллифнинг ҳақиқат, эзгулик ва гўзаллик ҳақидаги эстетик идеаллари акс этади. Ўзбек ва инглиз халқи миллий менталитети нуқтаи назаридан образлар нутқида қатор фарқли жиҳатлар ҳам кузатилади.

8. Идеал қаҳрамон тимсолини яратишда ҳар икки ижодкор реалистик ва романтик унсурлар синтездан самарали фойдаланганлар. Ҳар икки романда ҳақиқатпарвар курашчи образининг намоён бўлиши, персонаж нутқида романтик кўтаринкилик, асарлар конфликтда икки қутб (ёвузлик ва эзгулик) курашининг ёрқин акс этиши, бош қаҳрамонлар руҳиятида кучли рефлексиянинг акс этиши, шахс ва жамият конфликтда шахснинг иродасига урғу берилиши романтик образга хос хусусиятларни ифодалайди. «Эроусмит» романида ушбу уйғунлик кўпроқ акс этади, яъни қаҳрамон эркак фавқулудда интилади, асар воқеалари экзотик маконга кўчирилади. «Уч илдиз» романида эса муҳаббат мавзуси ўзига хос лиризм билан тасвирланган.

9. Асар қаҳрамонларидаги реалистик ва романтик унсурлар уйғунлиги романларнинг бадиий ғояси, салафлар таъсири, ижодкорнинг шеърятга мойиллиги ва тарихий омиллар билан алоқадор. Ҳар икки ижодкорнинг қаҳрамон яратиш маҳоратида муштарак жиҳатлар билан бирга, ўзига хос ёндашувлари ҳам эътиборга олинди. С.Льюис образ яратишда сатира, киноя, исмларнинг лингвопоэтик функцияси, маньеризм, салбий қаҳрамонларни карикатура қилиш каби бадиий воситаларни танлаган. П.Қодировнинг характер яратишида персонаж нутқини халқона услубга яқинлаштириш, салбий қаҳрамонларни ҳам холислик билан тасвирлаш, табиат тасвирида нафис лирик буёқларнинг қўлланилиши алоҳида аҳамиятга эга. Ёзувчи, шунингдек, халқ мақол ва маталларидан унумли фойдаланган.

10. «Уч илдиз» романининг 2010 йилда П. Қодиров томонидан қайта ишланган ва 2019 йилда лотин алифбосида чоп этилган нашрида идеал қаҳрамон образи орқали етказилмоқчи бўлган мазмун тиниқлашиб, қаҳрамоннинг эзгу сифатлари ёрқинроқ акс этган.

11. Тадқиқотчилар келгусида эстетик идеал ва қаҳрамон, хусусан, идеал қаҳрамон мавзусининг ҳали ўрганилмаган қирралари бўйича, яъни жаҳон адабиётида идеал образнинг турлича талқинлари; XX ва XXI аср реалистик романларида идеал қаҳрамоннинг қиёсий-тарихий таҳлили; муайян ёзувчи ижодининг турли босқичларида яратилган идеал образларнинг қиёсий таҳлили каби мавзуларда илмий изланишлар олиб боришлари мумкин.

**SCIENTIFIC COUNCIL ON AWARDING
SCIENTIFIC DEGREES DSc.03/30.12.2019.Fil/Ped.27.01 AT
UZBEKISTAN STATE UNIVERSITY OF WORLD LANGUAGES**

UZBEKISTAN STATE UNIVERSITY OF WORLD LANGUAGES

AZIZA KOMILOVNA AKHMEDOVA

**THE IMAGE OF IDEAL HERO IN THE XX CENTURY
AMERICAN AND UZBEK REALISTIC NOVELS
(based on “Arrowsmith” by Sinclair Lewis and “The Three Roots” by
Pirimkul Kodirov)**

**10.00.06. Comparative Literature, Comparative Linguistics and
Translation Studies.**

**ABSTRACT OF THE DISSERTATION
OF A DOCTOR OF PHILOSOPHY(PhD) IN PHILOLOGICAL SCIENCES**

Tashkent-2021

The theme of the dissertation of a Doctor of Philosophy (PhD) in philological sciences was registered at the Supreme Attestation Commission at the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan under number B2019.1.PhD/Fil730

The doctoral dissertation has been carried out at Uzbekistan State University of World Languages.

The abstract of the dissertation is posted in three languages (Uzbek, English, Russian (abstract)) on the Scientific Council website (www.uzswlu.uz) and on the website "ZiyoNet" information and educational portal (www.ziyo.net.uz).

Scientific supervisor: **Elmira Denisovna Muratova**
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor

Official opponents: **Zohidjon Sodikov Yokubovich**
Doctor of Philological Sciences, Associate Professor

Shakhnoza Adilova Rakhimovna
Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences

Leading organization: **National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek**

The defense will take place on « ____ » _____ 2021 at ____ at the meeting of the Scientific Council DSc.03/30/12/2019.Fil/Ped.27.01 at Uzbekistan State University of World Languages (Address:100138, Tashkent city, Uchtepa district, Kichik halqa yoli street, 21A Tel: (99871) 230-12-91, fax: (99871) 230-12-92, e-mail: uzswlu_info@mail.ru).

The dissertation can be reviewed at the Information Resource Center at Uzbekistan State University of World Languages (Address: 100138, Tashkent city, Uchtepa district, Kichik halqa yoli street, 21A Tel: (99871) 230-12-91, fax: (99871) 230-12-92).

Abstract of the dissertation was sent out on « ____ » _____ 2021
Mailing report № ____ on ____ of « ____ » _____ 2021

G.Kh. Bakieva
Chairperson of the Scientific Council on awarding scientific degrees, Doctor of Philological Sciences, Professor

Kh. B. Samigova
Scientific Secretary of the Scientific Council on awarding scientific degrees, Doctor of Philological Sciences, Associate Professor

J.A.Yakubov
Chairman of the Scientific Seminar of the Scientific Council on awarding scientific degrees, Doctor of Philological Sciences, Professor

INTRODUCTION (abstract of the PhD thesis)

Topicality and necessity of the thesis. The process of globalization taking place in the world requires the study of a topical issue such as the category of aesthetic ideal in modern literature. The manifestation of the aesthetic ideal in the artistic image, the means of artistic representation of its aspects of truth, goodness and beauty, creative individuality, originality of form and style, romantic and realistic methods of depiction on the basis of universal and national values have become important issues to study. Indeed, a comparative study of the peculiarities of the literary aesthetic ideal of the West and the East enables the development of poetic criteria such as the formation of an aesthetic sense, the skillful revelation of the inner world of the protagonist.

In world literature, scientific researches put forward modern scientific theories on the relationship of an aesthetic ideal with an artistic image, its theoretical, poetical-aesthetic, axiological, psychological, and pedagogical aspects. However, the identification of national and universal features and differences in these issues, the comparative study of the concept of an ideal hero from the point of view of the modern literary processes are not fully in the view of specialists.

In recent years, systematic activities have been taken in our country to raise the development of culture, art and literature to a new level. "Systematic organization of spiritual and educational work, increasing the effectiveness of measures taken in this direction, raising the intellectual potential, thinking and worldview of young people, strengthening ideological immunity, educating students as a harmoniously developed generation with a sense of patriotism and service to the people; amplification and implementation of the concept of development of spiritual and moral consciousness"¹ is one of the ideals of our society. The study of the artistic expression of these universal values in the example of literary images puts before our science the obligation to raise the research work to the level of world standards.

This research will serve, to a certain extent, to the implementation of the tasks set out in the Decrees of the Republic of Uzbekistan, the Decree № PF-5847, as of October 8, 2019 "On Approval of the Concept of Development of the Higher Educational System of the Republic of Uzbekistan until 2030", PD 4307 "On Additional Measures to Increase the Effectiveness of Spiritual-enlightenment Affairs and Educational Work", as of May 3, 2019, PD 3271 "On Complex of Developing Publishing and Distributing System, Improving and Propagating Book Reading and Culture of Book Reading", as of September 13, 2017, and other normative and regulation documents related to this activity.

Relevance of the research priority areas to science and technology development of the Republic. This dissertation is written in line with priority directions of I. "Ways of forming and fulfilling the system of innovative ideas in developing the information society and democratic state socially, legally, economically, culturally, spiritually and educationally".

¹Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш Концепцияси (ЎЗР Президентининг 08.10.2019 й. ПФ-5847-сон Фармониغا 1-илова). Электрон ресурс:<https://lex.uz/docs/4545884> (мурожаат санаси: 01.06.2021).

Problem development status. The multi-aspect nature of the scientific work on the topic of the dissertation required familiarization with researches conducted in several areas. The first group of studies covers issues of aesthetic ideals and an artistic image². The second group – is devoted to various aspects of the work of Sinclair Lewis³ and Pirimkul Kodirov⁴. The work on the synthesis of realistic and romantic styles in the creation of an image of a hero formed the third group⁵. The researches dedicated to the comparative analysis of Uzbek literature with the works of foreign literature, particularly the prose works served as a methodological guide⁶. Also, books, articles and memoirs elaborated by literary scholars on S. Lewis⁷ and P. Kodirov⁸ were studied.

²Gottheim L. R. The ideal hero in the realistic novel. PhD Thesis. Yale University. 1965.; Campbell J. L., Sr. The Ideal and the Real: A Study of the Novels and Stories of Edward Bulwer, Lord Lytton. PhD Thesis The University of Wisconsin Milwaukee, 1983. – 365 p.; Мухаммадиев Н. Эстетик идеал ва қаҳрамон. –Т.: Ўзбекистон, 1973. – 326.; Мансуров Ш. Халқ достонларида эстетик идеал.–Т.: Ўзбекистон, 1976.; Александрова С.В. Проблема идеала в русской литературе, критике, публицистике первой половине XX века: Автореф. дисс.... док. филол. наук. – М., 2005. – С.37.; Бендус Т. И. Воплощение эстетического идеала в художественном образе: Дисс. ...канд. филол. наук. – М., 1990. – 145 с.; Савченко Е. П. Стилистические средства создания лингвокультурного образа идеального героя в тексте оригинала и в переводе: Дисс. ...канд. филол. наук. – М., 2013. – 188 с.; Давлатова А. Р. Миллий уйғониш даври ўзбек адабиётида эстетик идеал муаммоси: Филол. фан. ном. дисс. автореф. – Т., 2011.; Ҳамдамов У. XX аср ўзбек шеъриятида идеал муаммоси// Ўзбек тили ва адабиёти, 2009. №5 5. – Б. 26-34.; Тўлаганова С. П. Ижодкор шахс ва адабий қаҳрамон муаммоси. (Абдулла Қодирий ижоди мисолида)Филол. фан. ном. дисс. автореф. – Т., 2019. – 70 б.;Туропова П. Адабий эстетик идеал категориясининг трансформацияланиш жараёни. – Т.: «Мумтоз сўз». 2020. –131 б.

³Coleman A.B. The Genesis of social ideas in Sinclair Lewis. New York University, 1953. PhD Thesis. –253 p.; Gtebstein Sh. N. Sinclair Lewis social critic. PhD. Thesis. 1954. The School of Graduate Studies of Michigan State College of Agriculture and Applied Science. – P.130.; Conroy S. S. The American Culture and the Individual in the Novels of Sinclair Lewis. The University of Iowa, 1966. PhD Thesis. – P.16.; Hutchisson J. M., Pastore S. R. Sinclair Lewis and Theodore Dreiser: New letters and a reexamination of their relationship. // American literary realism. University of Illinois Press. Fall, Vol. 32. № 1. 1999. pp. 69-81; Michels S. Sinclair Lewis and American Democracy. – Lanham.: Lexington Books, 2017. – 200 p.

⁴Расулов А. Ҳозирги замон ўзбек қиссаларида ёш қаҳрамонлар характери: Филол. фан. ном. ...дисс., – Т., 1966.; Бобоева Н. Пиримкул Қодировнинг характер яратиш маҳорати: Филол. фан. ном. ...дисс., –Т., 1972. – 165 б.; Жалматова З. Урбанистик асарлардаги муштараклик ва ўзига хослик (П.Қодировнинг «Олмос камар» асарининг қиёсий таҳлили мисолида): Филол. фан. ном. ...дисс., – Т., 1999.

⁵Валиева З.А. Характер сосуществования реализма и романтических тенденций в творчестве В.Г.Короленко конца XIX начала XX веков: Дисс. ...канд. филол. наук. – Баку, 1984. – 203 с.; Қулжонов А. Ўзбек адабиётида замондошларимиз характерининг акс эттирилиши: Филол. фан. ном. ...дисс. – Т., 1966.; Осанкина В. А. Концепция романтизма в критике В.Г. Белинского: Дисс. ...канд. филол. наук. – М., 1984. – 190 с.; Қулжонов А. Реализм ва романтизм. – Т.: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1983. – 236 б.

⁶Қосимов А. Типологик ўхшашликлар ва ўзаро таъсирнинг назарий муаммолари (А.де Сент-Экзюпери ва А.Камю ижоди мисолида): Филол. фан. док. ...дисс. – Тошкент, 2007. – 237 б.; Камилова С.Э. Развитие поэтики жанра рассказа в русской и узбекской литературе конца XX – начала XXI века: Дисс...док. филол. наук. – Тошкент, 2016. – 262 с.; Хажиева Ф.М. Биографик роман жанри хусусиятлари (И. Стоун, М. Қориев ва Н. Норматов асарлари асосида): Филол. фан. бўйича фалс. док. (PhD) ...дисс. – Тошкент, 2018. – 153 б.; Умарова М. Ю. Тарихий драмада бадий ваят концепцияси (Шекспир ва Фитрат драмалари мисолида): Филол. фан. ном. ...дисс. –Тошкент, 2011. – 128 б.; Милиев С. Глобал илмий-бадий талқин поэтикаси. Филол. фан. доктори (DSc) дисс. автореф. . – Т., 2020. – 79 б.

⁷Richardson L. N. Arrowsmith: Genesis, Development, Versions. From American Literature, XXVII (May 1955), Duke University Press. pp. 225-244.; Schorer M. Sinclair Lewis: An American Life. – New York: McGraw-Hill, 1961; Grebstein Sh. Sinclair Lewis. –New York: Twayne, 1962.; Dooley D.J. The Art of Sinclair Lewis. Lincoln University of Nebraska Press, 1967.; Canby H. S. Fighting Success. In Twentieth Century Interpretation of Arrowsmith, New Jersey. – P. 110.; Helleberg M. M. The Paper-Doll Characters of Sinclair Lewis's Arrowsmith. // Mark Twain Journal. Vol.14. No. 2. 1968. pp.17-21.; Light M. The Quixotic Vision of Sinclair Lewis. Purdue University Press, 1975. – P 176.; Гиленсон Б.А. Америка Синклера Льюиса. – М.: Наука, 1972. –188 с.; Мендельсон М.О. Американская сатирическая проза XX века. – М.: Наука,1972.; Coard. L. Robert. Names in the Fiction of Sinclair Lewis // The Georgia Review, 1962. Vol.16. N. 3. pp.318-329.

⁸Болтабоев Ҳ. Расулов А. Мехрга йўғрилган ижод: Пиримкул Қодиров ижоди адиблар ва мунаққидлар талқинида. – Т.: А. Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2008. – Б.143.; Қодиров П.

In addition, in the theoretical substantiation of the work, K. Spankeren, R. Wellek, R. Spiller, A. B. Gilenson, Ya. N. Zasurskiy, L. R. Pozdnyakov's works on the history of American literature, the works by D. Dyurishin, V. Jirmunskiy, M. Khrapchenko, G. Spivak, E. Miner, J. Culler, G. Hallieva provided a methodological basis for this study. Uzbek scholars H. Boltaboev, D. Quronov, U. Normatov, S. Mirzaev's scientific views on our national novel and his scientific conclusions about Pirimkul Kodirov became an important source of the dissertation. However, the theoretical and methodological basis of the aesthetic ideal in them is not specifically studied in the example of novels.

Relevance of the dissertation research to the plans of the scientific-research works of the higher educational or scientific research institutions where the dissertation has been conducted. The dissertation research is relevant to the theme "Comparative typology of English and Uzbek literature" in accordance with the plan of the research work of the Uzbek State University of World Languages №I-204-4-5 "Research, scientific and creative work among doctoral students, independent researchers and students" (2018-2020).

The aim of the research work is to highlight the methods and means of transferring the author's ideals into a literary character by analyzing the commonalities and differences of the ideal hero in Sinclair Lewis's novel "Arrowsmith" and Pirimkul Kodirov's novel "The Three Roots".

The tasks of the research work:

to justify theoretically the view that an ideal hero reflects the author's aesthetic views;

to highlight the methods and means of expressing the aesthetic views of both artists through images, such as worldview, life experience, artistic taste, socio-spiritual needs;

to compare and interpret similar artistic methods used by the writers to create an ideal hero in a realistic novel;

to analyze socio-historical factors that urged the writers to create the image of an ideal hero;

to reveal the peculiarities of S. Lewis and P. Kodirov's artistic skills in creating characters;

to cover the changes in the heroes' image of the new edition of "The Three Roots".

The objects of the research work are – Sinclair Lewis's "Arrowsmith" and Pirimkul Kodirov's "The Three Roots".

The subject of the research work – the common and unique aspects of an image of an ideal hero created in Uzbek and American literature.

Methods of the research. The methods of comparative-typological, biographical, contrastive, axiological analysis have been used.

The scientific novelty of the research work includes the following:

the problems of imagery, poetic methods, creative individuality, artistic form and style, which express the aspects of truth, goodness and beauty of the category

of an aesthetic ideal, are studied through a comparative-typological approach in the context of American and Uzbek literary criticism and an ideal hero is determined to be an embodiment of the writer's philosophical observations and aesthetic views;

the motif of searching for truth in the creation of an image of an ideal hero, the method of artistic depiction, the romantic pathos in the speech of characters; psychological, interpersonal, heroic and environmental conflicts, as well as typological artistic methods and means of plot construction are scientifically and theoretically proven within the principles of macrocompativism;

a protagonist is interpreted via using the combination of elements of realistic and romantic methods; predominance of universal and national values and the typology of these commonalities on the basis of theoretical concepts and principles of world and Uzbek literature on a socio-historical and literary-aesthetic basis are explained;

in the evolution of western and eastern poetic thought, in the context of the novel genre, the skill, common and distinctive aspects of the creation of an ideal hero were revealed by synthesis of effective methods in world science with literary criteria in the history of eastern and western literary studies, in the example of Sinclair Lewis and Pirmkul Kodirov.

Practical results of the research work:

the term "ideal hero" is used to refer to the characters in the novels "Arrowsmith" and "The Three Roots", and it is explained that its essence is a collection of perceptions reflected in a concrete-symbolic form that is felt about beauty, a high level of aesthetic perfection;

the transition of the aesthetic ideal to the artistic image, that is, the eternal problems of the universe and man, human behavior, the meaning and essence of life, is illustrated in the analysis of the writer's creative-individual style and epic skills on the example of realistic novels;

the works of S. Lewis and P. Kodirov are compared on the basis of the principles of creating and typifying an artistic image that vividly reflects the author's aesthetic views, generalizing the most characteristic aspects of the aesthetic ideal for a particular period and environment.

The authenticity of the research results is determined by appropriate approach and used methods towards the research object, theoretical information based on scientific sources, selected fictional sources relevant to the research subject, theoretical ideas and conclusions made through comparative-typological, sociological, psychological analysis methods, theoretical views, and conclusions implemented, the results proved by competent bodies.

The scientific and practical value of the research results – The practical importance of the dissertation can be seen in its outcomes, determined to be used for the special courses and subjects as "History of American literature", "History of Uzbek Literature" and "Literary Criticism". Moreover, it can be employed for producing textbooks, educational manuals, and dictionaries of literature terms.

The practical significance of the research results is explained by the fact that the conclusions and analyzes can be used by organizations dealing with youth

issues to promote moral values, the preparation of a new generation of literature necessary for the activities of educational institutions.

Implementation of the research results – The conclusions on the problems of imagery, poetic methods, creative individuality, artistic form and style, which express the aspects of truth, goodness and beauty of the category of an aesthetic ideal were used in the project "Creating an electronic thesaurus dictionary of family spirituality" – «ЖХБЛ-19» by the Research Institute "Mahalla and Family" under the Ministry of Mahalla and Family of the Republic of Uzbekistan. The conclusions of the research were implemented in a comprehensive study of the concepts of the formation of spiritual and aesthetic ideals in the younger generation in the thesaurus dictionary. (Certificate of the Research Institute "Mahalla and Family", No.-01-09/61 as of December 12, 2020). As a result, the thesaurus allowed a comprehensive interpretation of the concepts of the formation of spiritual and aesthetic ideals.

Outcomes regarding the motif of searching for truth in the creation of an image of an ideal hero, the method of artistic depiction, the romantic pathos in the speech of characters; psychological, interpersonal, heroic and environmental conflicts, as well as typological artistic methods and means of plot construction have been used in the practical project of Tashkent State University of Oriental Studies “И-ОТ-2019-7” – Development and implementation of 3D-system interactive teaching aids for secondary schools (for the 5th grade "Literature") (Certificate of the Ministry of Higher and Secondary Specialized Education No.-089-03-3818 as of October 9, 2020). As a result, the textbooks have been enriched with content and have become more spiritually effective;

The scientific results related to protagonist's interpretation via using the combination of elements of realistic and romantic methods; predominance of universal and national values and the typology of these commonalities were used in the framework of the "road map" of the Ministry of Culture of the Republic of Uzbekistan on the implementation of the concept of further development of national culture in the Republic of Uzbekistan in 2019-2020. (Certificate of the Ministry of Culture of the Republic of Uzbekistan, No.-01-12-03-3778 as of October 9, 2020). As a result, the positive achievements of the dissertation and the implementation of the recommendations developed on their basis are reflected in the "road map";

Scientific results on the poetic thought of the West and the East received on the analysis of the common and diverse features of S. Lewis and P. Kodirov's literary skills were used under the fulfilling of the innovative project on the theme "Poetic e-dictionary of the Uzbek and the English (the human image, temperament, the image of nature and national symbols) No “И-ОТ-2019-42” of Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi. (Certificate of the Ministry of Innovation Development of the Republic of Uzbekistan No. 03-15 / 1723 as of March 30, 2021). As a result, the dictionary is provided with a scientific and theoretical basis on national symbols;

The theoretical approaches and conclusions expressed in the dissertation were used by the Writers' Union of Uzbekistan to solve problems related to the translation of works of art in line with the most important features of world

literature: cross-cultural communication, common and unique aspects of the character creation skills of the two writers, identifying artistic methods and tools used to create an ideal hero. (Certificate of the Writers' Union, No.-01-03-05/1209 as of December 24, 2020.).

Approbation of the research results. The results of this research were discussed at different meetings, including 5 international and 7 republican scientific and practical conferences.

Publication of the research results. 21 scientific papers have been published on the theme of the dissertation work. Of these, 9 scientific articles were published in scientific journals recommended by the Supreme Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan, among them 6 in the republican journals and 3 in the foreign journals.

The outline of the thesis. The content of the dissertation consists of an introduction, three chapters, a conclusion, and a list of used literature. The total scope of the work is 149 pages.

THE MAIN CONTENT OF THE DISSERTATION

In the **Introduction** part the topicality and necessity of the research, its relevance to the priority areas of science and technology development of the Republic of Uzbekistan, the aim and tasks, the object and subject of the research, methods used, the scientific novelty of the thesis and practical results have been stated, reliability of the obtained scientific and practical results have been grounded, information on the implementation of the research results into practice, probation, published works, the structure of the thesis and its scope have been given.

In the first chapter of the dissertation entitled "**The scientific and theoretical basis of an aesthetic ideal in fiction**" the issues such as the role of the socio-historical period in the formation of a literary character, the importance of the authors' intentions, the various approaches to interpreting the notion of "ideal hero", common poetic features of the two novelists were in the center of attention. Particularly, paragraph 1.1 "*Artistic perception of an aesthetic ideal as a scientific-theoretical problem*" the characters of the novels "Arrowsmith" (1925) and "The Three Roots" (1958) were analyzed concerning the socio-historical period. The authors' intentions were described as a vital stage in the elaboration of a literary character.

As for the issue of the shift of an aesthetic ideal to an artistic image, the dissertation of T. I. Bendus "The embodiment of the aesthetic ideal in the artistic image" ("Воплощение эстетического идеала в художественном образе"⁹) is noteworthy. The scholar analyzed the process of the transition of the aesthetic ideal to the artistic image on the example of modern prose. One of the main conclusions of the study is that in the transition of the aesthetic ideal to the artistic image the

⁹Бендус Т. И. Воплощение эстетического идеала в художественном образе: Дисс. ...канд. филол. наук. – М, 1990. – 145 с.

author's intention serves as a link. Bendus analyzed works of art based on the triad: *aesthetic ideal – author's intention – artistic image*. The creative intention is such a stage, in which, as D. Kuronov explains, "the main lines of the work to be created, albeit in a slightly blurred way, stand out, in other words, the creative intention is a sketch of the work in the creator's mind"¹⁰. Thus, the creative intention is an important process of preparation for the materialization of the author's ideas into a literary image, and analysis of this process also clarifies the aesthetic ideals that are supposed to be expressed in the artistic image. In the second paragraph entitled "*Ideal Hero as an Expression of the Author's Aesthetic Views*" we analyzed the controversial ideas and interpretations of the concept. According to Y.G.Nigmatullina, the aesthetic ideal is formed "under the influence of the writer's socio-political views, moral and aesthetic feelings, the complex relationship of general aesthetic ideals of the period, accepted by the artist as a national-literary tradition"¹¹. It should be noted that the findings of the subchapter 1.1 of the study are in line with Nigmatullina's views. Indeed, the aesthetic experience of the creator is important in the formation of aesthetic ideals. In particular, T. Boboev, in his book entitled "From the material of life to the artistic image. Some features of the protagonist" ("Ҳаёт материалдан бадиий образга. Ижобий қаҳрамон проблемасининг баъзи хусусиятлари"¹²), states that the debate over an ideal hero took place in two stages. According to the scholar, in 1954-1955 there were "defenders of an ideal hero" (A. Protopopova) and, on the contrary, the second group completely denied this image (for example, A. Beliashvili, V. Ketlinskaya). T. Boboev admits that both groups did not understand the essence of such an image and interpreted it in a vulgarized sense. "The second stage of the literary debate continued after 1959, which is characterized by a tendency to correctly interpret the concept of the ideal hero," said T. Boboev. In our opinion, the interpretation of this image as a "perfect", "standard" image leads to the emergence of literary characters that contradict the laws of art, limiting the diversity, schematic, instructive, false, disconnected from life. Of course, such an interpretation of an ideal hero contrasts it to the Art. Another group of interpretations given to the image of an ideal hero emphasizes that such a character is associated with the concept of the ideal, in particular with the ideal of the author. In the dissertation, the definitions of the scholars who approached the concept of an ideal hero in such a way are given in a table form. We in our dissertation gave a similar definition: an ideal hero is not an image devoid of flaws, but the image of a protagonist who brightly expresses the author's ideals. An ideal hero reflects the author's thoughts on the truth, beauty, and good. A number of philosophers, N. G. Chernyshevskiy, V. S. Solovyov, A. F. Losev, E. Ilenkov, D. I. Dubrovsky acknowledged that the ideal is closely related to concepts such as truth, beauty, and virtue. In our research, this aspect of ideal was taken into consideration. "... Plato, Lessing, Shelling, Kant, Croche, Schweizer, Dostoevsky, Solovev, and modern

¹⁰ Куронов Д. Адабиётшунослик луғати. – Т.: «Академнашр». 2013. – Б.109.

¹¹ Нигматуллина Ю.Г. Национальное своеобразие эстетического идеала. – Казань: «Казань», 1970. – С. 8-9.

¹² Бобоев Т. Ҳаёт материалдан бадиий образга. Ижобий қаҳрамон проблемасининг баъзи хусусиятлари. – Т.: «Фан», 1976. – Б 20-21.

philosophers A.V. Gulyga, L.N. Stolovich, Yu.N. Davydov, V.N. Sherdakov, V.P. Fetisov believes that the true ideal, which is the goal of philosophy and human aspirations, is the unity of truth, goodness and beauty”¹³. The study took into account these aspects of the ideal in shaping the interpretation of an ideal hero. It should be noted that comparative-typological research is important for the evaluation of the image of an ideal hero in terms of universal criteria and the formation of a holistic view of this image. Indeed, such research enables us to prove the descriptions given to an ideal hero in the example of works of art. This is the difference between the definitions put forward in L.Gottham's scientific work and in this dissertation from the other definitions given in the table.

S.P. Belokurova's dictionary of literary terms defines it as "the aesthetic ideal – the highest example of beauty, goodness, truth embodied in the human form, as well as in the social system"¹⁴ This definition covers three aspects of an aesthetic ideal, and also emphasizes that it (in art, comment of A.A.) manifests itself in two forms, namely in the form of the human image and the social system. This dissertation analyzes the reflection of an aesthetic ideal in a realistic novel in the form of a human being – an ideal hero, as well as the reflection of the author's dreams of truth, beauty and goodness. It should be noted that in the previous definition, the word "author" is emphasized. The reason is that only ideals that are deeply rooted in the consciousness of the artist create literary images that can give aesthetic pleasure. History has repeatedly shown that the artificial transformation of the image of an ideal hero into a propagandist of social ideals creates short-lived works¹⁵. In particular, the ideologicalization of Soviet literature in the middle of the last century led to the limitation of literary and aesthetic possibilities, the popularity of certain reference images led to the stabilization of schematism in art¹⁶. Of course, such an interpretation of an ideal hero makes him an anti-art phenomenon.

The subchapter "*Commonality in the style of image creation*" is devoted to the analysis of similar literary approaches used by the writers in character creation in the novels "Arrowsmith" and "The Three Roots" – heroism in the character, the reflection of glory, the synthesis of realistic and romantic style. It should be noted that in the analysis of novels, not only the formal (motif, artistic means, language), but also the content components (artistic idea, aesthetic ideal, conflict) of literary commonality were taken into account. Although "Arrowsmith" and "The Three Roots" are realistic works, the protagonists have aesthetic signs of romanticism. "After all, the protagonist of romantic literature highly values individual freedom

¹³Полякова Л.В. Этико-эстетический идеал в системе современного философского знания: Дисс. ...канд. филол. наук. – Тула, 2012. – 171 с.

¹⁴Белокурова, С.П. Словарь литературоведческих терминов. – СПб: Паритет, 2006 // [Электронный ресурс]: <http://gramma.ru/LIT/?id=3.0&page=1&wrd=%C8%C4%C5%C0%CB%20%DD%D1%D2%C5%D2%C8%D7%C5%D1%CA%C8%C9&bukv=%C8>

¹⁵ Бу хақида қаранг: <https://cyberleninka.ru/article/n/sredniy-geroy-ili-idealnaya-lichnost-literaturnaya-politika-v-knr-v-1961-1976-godah/viewer>

¹⁶Бу ҳақида қаранг: Мирзаева З. XX аср ўзбек адабиётининг Америкада ўрганилиши: монография/ З. Мирзаева ; ЎзР ФА Алишер Навоий номидаги Тил ва адабиёт институти. –Т.: «Фан», 2011. – Б.183-190

and the dignity, opposes any action against them with all being”¹⁷. Hence, romantic features in the characters were observed in the exaggeration of the heroic spirit in them, in the predominance of the spirit of the struggle in the protagonists, in the construction of the plot in which the main conflict is based on the opposition of the two poles, in the portrait of the characters. Both novels are primarily aimed at instilling in the younger generation a sense of loyalty to the profession, devotion, sincere service to society, and social duty. The typology of romantic characters by V. G. Belinsky was taken into account in the theoretical justification of romantic features in the characters of the novels "Arrowsmith" and "The Three Roots". The characters of the analyzed realistic novels clearly show the characteristic features of romantic heroes. Based on the classification of the typology of romantic heroes (V. G. Belinsky), we can assume the following: the central characters in the novels "Arrowsmith" and "The Three Roots", Martin and Mahkam, have the characteristics of a "supreme romantic hero". In the novel "The Three Roots", Ochil's characterization matches that of a "sentimental romantic hero". This confirms that in Uzbek literature of the fifties of the twentieth century, romantic elements in realistic prose were active from the point of view of the historical period. These factors enable us to conduct a typological analysis of this phenomenon.

The second chapter of the dissertation is entitled **"Three aspects of the ideal heroes in "Arrowsmith" and "The Three Roots": truth, virtue, and beauty"** and here the characters of the novels are studied comparatively. The first and second paragraphs of the chapter focus on the analysis of the means and techniques that enabled the authors to create ideal heroes, whereas the third paragraph is dedicated to the study of differences. In the paragraph with the title *"The motif of searching the truth as a mover of the plot"* we analyzed the characters' behavior focusing on a similar motif. This motif plays a crucial role in the construction of the plots of the novels and functions as motif-action¹⁸. The traditional meaning of the motif initiated by A.N.Veselovsky is a repetition¹⁹.

A young bacteriologist, Martin Arrowsmith, is the main character in the novel "Arrowsmith". The title of the work indicates that the main idea of the plot is largely connected with this hero. Consequently, the basic message that Sinclair Lewis is trying to convey is embedded in Martin's lifestyle. The plot of the novel has a multi-stage, complex structure and a chronic sequence of events. The plot elements of the work are composed in the form of prologue-exposition-conflict-the development of events-climax-decision-epilogue. In the exposition, Doc Vickerson advises Martin to research relentlessly and presents him *with a magnifying glass*. The writer gives this detail a huge ideological and symbolic meaning. Martin, who took a magnifying glass, devotes his entire life to the search for the truth.

¹⁷ Куронов Д. Адабиётшунослик луғати. – Т.: «Академнашр». 2013. – Б. 260.

¹⁸ Путилов Б. Н. Мотив как сюжетобразующий элемент // Типологические исследования по фольклору. Сборник статей в память В.Я. Проппа. – М., 1975. – С. 141-155.

¹⁹ Веселовский А. Н. Историческая поэтика. – М.: «Высшая школа», 1940. – 498 с.

The plot of the novel "The Three Roots" by Pirimkul Kodirov, is based on a similar motif dominated by the lines of two main characters – Mahkam and Ochil. The events of the novel begin with a conflict, and the exposition is provided in a scattered style. Mahkam feels helpless to understand who is on the side of the truth, to interfere in the conflict between the scholars of the environment to which he belongs. The reason is that he lacks both knowledge and experience. As a result of a seemingly fierce internal struggle in the department of history, serious qualitative changes occur in the character of Mahkam and his comrade Ochil. They have become personalities who have a deeper view on life, who can mobilize all their forces for the benefit of the society. The fate of scientists like Akbarov and Toshev confirms that no matter how many obstacles stand in the way of good and justice, victory will always prevail. All actions of Mahkam, Ochil, Akbarov, and Toshev are aimed at exposing the false "truth". Mahkam is convinced that in real life it is much more difficult to correctly distinguish between "good and evil, truth and falsehood"²⁰ [II; p.199], *honesty and deceitfulness*, and correctly evaluates them. He understands that behind the laws that stand for the truth there is the service, the consistent struggle of millions of people. Thus, the fact that the main characters Martin and Mahkam find themselves between two paths, the fierce struggle to find out the truth, are common intentions of the characters. The motif of searching for the truth enabled the authors to express their views on truth. The motif of searching for the truth as the driving force of the plot of the works is repeated in different layers of events, organizing them into a unity

The paragraph entitled "*The ideal hero in the dialectic of beauty and ugliness*" describes how the authors' views on a beautiful, harmonious personality are reflected in the images of the heroes of the novels "Arrowsmith" and "The Three Roots". The writers' ideal heroes are spiritually beautiful individuals, but in the novels, the beauty and ugliness are depicted in a constant relationship. In the novels "Arrowsmith" and "The Three Roots", the image of an ideal hero expresses the authors' ideas about beauty and goodness.

Martin and Mahkam are distinguished by a constant desire for perfection. No matter how nobly S. Lewis describes Martin, he does not deviate from the aesthetic features of a truly realistic work. The work also realistically reflects Martin's shortcomings. The image of Martin skillfully and convincingly embodies the typical features of a young educated middle-class person of American society of the last century. S. Lewis shows all aspects of Martin's spiritual world: we observe his critical attitude towards himself, his momentary weaknesses, and his mental deviations. Frustrated and depressed, Martin goes so far as to abandon his belief in honesty. The author managed to clearly describe his momentary thoughts of helplessness. Kodirov does not hide from the reader that Makhkam is oversensitive, even cowardly in certain situations, and also superficially judges the events. As a result, the image of a living person with a deeply spiritual world appears before our eyes.

²⁰ Қодиров П. Уч илдиэ. – Т.: «Ўзадабийнашр», 1958. – 456 б. Роман II рақами билан белгиланиб, бетлар тўртбурчак қавс ичида бериллади.

S. Lewis's views on noble moral qualities were particularly reflected in the characters of Gottlieb and Sandelius. Drawing a portrait of Sandelius, Lewis embodies the positive qualities of other images, which show "... *the deep wisdom of Gottlieb, the constant kindness of Dean Silva, the uncompromising honesty of Terry*"²¹ [II; p.352]. However, the most striking aspect of the personality of Sandelius is that he has "*immense spiritual wealth*" [II; p. 353].

In the novel "The Three Roots", the images of historians Toshev and Akbarov also reflect the author's views on a morally beautiful person. It should be noted that the beauty and nobility in the images of Toshev and Akbarov are more visible in comparison with Khakimov and his supporters.

Each society has its ideals based on the essence of historical and social development, the system of national and cultural values, and the geographical environment. The ideals of two social communities, of course, cannot be the same. The last paragraph of this chapter, entitled "*The heroes of the novels and values*", reveals the differences in the characters of both novels. There are such universal values that unite different peoples, and when they switch to artistic images, typologically similar literary phenomena appear. While universal values such as truth, goodness, and beauty are the basis of typological similarity in the images of ideal heroes in the analyzed novels, the reflection of national values through characters creates distinctive aspects. As is well-known, the author stresses some particular values, based on national mentality and individual worldview. The ideal hero of a writer appears as a product of views, values, and influences formed over the years.

It should be noted that the prologue of the novel "Arrowsmith" also contains an important episode that serves to reveal the character of the protagonist. For example, the author begins the story with a story of half a page. A fourteen-year-old girl in a patched dress drives the van, which is swaying through the dark forests and swampy deserts of Ohio. The girl, who recently buried her mother, is caring for a group of siblings as well as her sick father, who is lying in the heat. "*Emmy, ye better turn down towards Cincinnati. If we could find your Uncle Ed, I guess he'd take us in*" [I; p.6.] the father said. "*Nobody ain't going to take us in,*" answered the girl. "*We're going on jus' long as we can. Going West! They's a whole lot of new things I aim to be seein'!*" the girl said. The author then notes that the girl prepared dinner, put the children to sleep, and meditated for a long time around the campfire, and that "*That was the great-grandmother of Martin Arrowsmith*" [I; p. 6]. In our opinion, the aspiration of S. Lewis's heroes to personal freedom and the glorification of P. Kodirov's heroes in the community are connected with national-cultural factors and the views of the authors at a certain stage of creativity.

In the third chapter of the dissertation, entitled "**Similarity between Sinclair Lewis and Pirmkul Kodirov's artistic mastery**", we pay special

²¹Lewis S. Arrowsmith. – Canada, Harper Perennial Classics. 2012. – P.352. Диссертацияда романдан келтирилган парчалар таржимаси муаллифга тегишли. Роман I раками билан белгиланиб, бетлар тўртбурчак кавс ичида берилди.

attention to the character-creating skills of the two writers. The paragraph entitled "*The role of romantic pathos in the speech of an ideal hero*" analyzes the use of the main characters' speech as an artistic device for expressing the authors' ideas. The two novels display similar linguistic features, particularly, in the speech of the main protagonists. In this paragraph, along with language commonalities, attention was paid to distinctive aspects. The elation in the speech of the main characters in both novels is of a particular importance. In our opinion, the romantic pathos in the performances of the main characters serves several purposes: first, to reveal the spiritual world of the heroes, second, to reflect the authors' views on truth, goodness, beauty, and, third, to implement an artistic idea.

In Gottlieb's speech about scientists, the author's views are presented with high pathos. And the character of Gottlieb is shown mainly through his speeches. Gottlieb's conversations with Martin give the reader an impression that he is a true fighter for science.

In the character of the main protagonists of the novel "The Three Roots" by Pirmkul Kodirov, there is also a romantic elation, pathos. In the description of the young students, such as Mahkam and Ochil, the qualities of courage, struggle, and intolerance of injustice are observed. Akbarov and Toshev reflect the characteristics of noble scholars, both in their actions and in their speeches. Especially in the image of Akbarov, a speech served as an important means of revealing the character. Although an in-depth psychological analysis of Akbarov is not directly given, he is one of the central characters of the work. Akbarov's thoughts, his example have a strong impact on Mahkam and his associates. He lectures young people on various educational topics: his monologues on topics such as "*the essence of social work*" [II; p.73], "*the art of writing poetry*" [II; p. 218], "*truth*" [II; p. 403], "*Managerial responsibility*" [II; p. 415] indicate that Akbarov is a good-natured, responsible person. The author describes Akbarov as follows: "*The more he believed in the great future of his students, especially Mahkam and Ochil, the more his faith grew because he worked for these young people.*" [II;p.358].

It should also be noted that although the authors and the characters have common features in their speech, certain language techniques are specific only to S. Lewis or P. Kodirov. In the novel "The Three Roots", the author takes seriously the didactic significance of the work, based on the Eastern literary canons. In the work, the speech of ideal heroes is mostly presented in a honed, polished form. In contrast to the ideal characters of "The Three Roots", "Arrowsmith" contains vulgarisms and jargon in the speech of Martin, Gottlieb, and Sandelius. In our view it is connected with the fact that Twain's influence on S. Lewis was strong. S.Lewis also expresses a sarcastic attitude through elated speech. In particular, this approach is observed in the character of Pickerbough. In short, the romantic elation of the ideal hero's speech, along with the characterization of the hero, reflects the author's aesthetic views.

In the paragraph entitled "*The antinomy of the ideal heroes of "Arrowsmith" and "The Three Roots"*", the inner conflict of the main characters with themselves is in the center of our attention. Doubts and suspicions are the essences of Martin and Mahkam. The factors that create internal conflict in the hearts of these characters are a reflection of the ideological struggle that originated in the minds of people from the environment to which the authors belong. In the main characters, S. Lewis vividly and figuratively reflects the materialism that flourished in his time in all spheres of society, as well as in medicine, which required greater devotion. Martin came to contradictory conclusions: the right path is in the priority of material interests – the right path is in the priority of higher ideals. Thus, the author creates situations that make it difficult to implement Martin's ideals, such as honesty, loyalty to duty, impartial service to humanity, and high civic duty. Although the balance between harsh reality and ideals was broken, and the emotions momentarily took over Martin, the main character eventually chooses the path of Good.

Mahkam, like Martin, goes through a path of intense internal struggle. *His greatest ambition is to do valuable work that benefits people more.* Mahkam is not a freshman at the university, but an undergraduate. However, the events of the work revolve around the process of achieving truth in the ideological struggle of Mahkam. Who is right in these conflicts between Khakimov and Eshanbaev? Do historians like Akbarov and Toshev deserve to be punished? The questions raise two conflicting opinions in Mahkam's heart: a right way is an ideological approach to history – a right way is an objective approach to history. For a person living in the atmosphere of the cult of personality, these are not just two opinions that can be logically justified. The choice is the question of life or death for a historian. Formed in an environment where bullying prevails, historians turn historiography into nonsense, and history into a weapon of destruction for honest people. The reason for the slander and moral pressure that befell Toshev and Akbarov is that they remain true to historical truth because they preferred the subordination of historical truth to personal interests.

The main characters, as much as possible, influence the environment of "commercialism" (in the novel "Arrowsmith") and "khakimovchilik" (in the novel "The Three Roots"), in which they live. The authors place a huge responsibility on the individual in eliminating a certain social ailment, and this feature of the main protagonists is characteristic of a romantic hero. After all, romantic heroes do not depend on the environment to which they belong, but, on the contrary, contribute to the definition of good with an indomitable will. In short, the analyzed novels are closely connected with the ideological struggle generated by the period, which is reflected as an internal conflict of the main characters. In this struggle, the strong determination of the ideal protagonist, the emphasis on the influence of the person on the environment rather than the environment's influence on the person, brought the heroes closer to romantic images. In the example of the fate of the heroes of both novels, created as a result

of the synthesis of realistic and romantic elements, it is possible to artistically observe the issues of individual freedom, the fate of the nation.

In the paragraph *"Individual characteristics of the artistic skills of the writers,"* the differences in the ability of novelists to create characters of the novels were analyzed. The feature that defines the style of S.Lewis is satire. The writer makes effective use of grotesque, antithesis and rhetoric in characterizing the heroes. Although there are similarities in the themes, character selection, and writers' style in the novels "Arrowsmith" and "The Three Roots", in S.Lewis's realism, the directions of comedy and drama are intertwined. In contrast, P. Kodirov maintains a serious realistic tone. Kodirov does not use elements of laughter or satire to expose his heroes. For example, when Hakimov, who slandered his colleagues, was in a difficult situation, the author portrays this situation objectively, as if the writer himself was trying to understand the secret of Khakimov's psyche.

The uniqueness of both creative styles is reflected in the aesthetic function of the names in the text, in the depiction of the opposite polar images. S. Lewis has another feature associated with character creation that adds uniqueness to his style. The writer can give an individual manner to each image. In particular, in the novel "Arrowsmith", S. Lewis achieved a vivid image effect through the unique voices of the protagonists. In "The Three Roots", P.Kodirov realistically demonstrates the various features of the speech of his contemporaries. One of such features is that the protagonists add words and phrases typical of the Russian language to Uzbek in conversation. Given that most of the scientific work at that time was done in Russian, the author creates a complete picture of the modern Uzbek intelligentsia.

There is another important difference between "The Three Roots" and "Arrowsmith". In the paragraph we also explore the new edition of the novel "The Three Roots" and the changes that occurred in the images of the characters in this edition. The new edition of the novel which was revised by Kodirov and published in the Latin alphabet in 2019, highlights four important aspects: first, the use of words and phrases that are understandable to the modern generation in place of some outdated words and terms in the language of the previous publication of the novel. In particular, the use of the word "true person" (Komil Inson) instead of the word "citizen", which was used as "to be a real harmoniously developed person", helped to convey the original meaning, clarifying the transmitted content. Secondly, the last chapter of the novel "The Three Roots" shows the results of the idea of spiritual roots, put forward throughout the work. It is claimed that Mahkam and Ochil become mature people. In the final part of the work, the author once again confirms and glorifies the love of truth by his characters. Under the influence of these changes, the content that is to be conveyed through the image of the ideal hero is clarified, and the noble qualities of the hero are vividly reflected.

CONCLUSION

1. The need to create an image embodying the ideals of the artist is closely related to socio-historical factors. The period of creation of the analyzed novels gave rise to the writers' desire to reflect the image of a person who glories true human qualities and high spiritual standards. Humanity experiences an acute need and thirst for a higher ideology in a period of acute spiritual crisis. Through the image of an ideal hero, the authors encourage contemporaries to strive for good and noble goals.

2. According to modern comparative views, literary influence and literary reception are equal parts of the creative process. The connection between Eastern and Western literary thought enables the emergence of artistic phenomena in the artistic layers of the works, such as common features: similar themes, motifs, traveling plots.

3. The image of an ideal hero embodies the authors' aesthetic views on truth, goodness, and beauty. The realism of the figurative nature arose through the motif of the search for the truth, which is repeated in the text of both novels. This motif served as the driving force behind the plot events in the novels. It is also through this motif that the psychological dynamics of the protagonists are revealed.

4. The aesthetic ideal of the two writers is an intelligent man who possesses a noble HEART along with a high intellect. It is this quality that contributes to the development of society and humanity. Otherwise, the blind service to reason, materialism, fanatical ideologies, and the neglect of universal spiritual foundations will lead to the inevitable tragedy. The protagonists of the novels "Arrowsmith" and "The Three Roots" are artistic personages created based on such aesthetic ideals of the authors.

5. In both novels, the attitude of the scientists to their work is reflected as a strong passion, and that the same passion is beautiful in the eyes of the authors. Unlike "Arrowsmith", "The Three Roots" explores the beauty of the main characters through the theme of interpersonal love. P. Kodirov's innovative approach lies in the fact that he places a social function on such a noble feeling as love. According to the author, through love, a person develops such qualities as social responsibility, duty, and participation. In the novel, the main emphasis falls on the theme of love in the formation of characters as mature individuals. Man becomes a perfect man only if he lives in pursuit of beauty and goodness. The ideal hero is also not a perfect image. In both novels, the authors contrast the virtues of the main characters with the meanness of opposite poles and various vices. In this case, the methods of parallel and contrast description are used.

6. Common features in the images of the ideal heroes are associated with universal values. Differences in the characters of the heroes are explained by the priority of a particular value in each society, as well as the individual value system of the writers. Along with national values, the role of literary influence in shaping the author's aesthetic ideals is invaluable.

7. Romantic elation in the speech of characters is used as an artistic device to reveal the inner world of the heroes. Also, through the speech of the characters, the authors' aesthetic ideals of truth, goodness, and beauty are reflected. In addition, there are a number of differences in the speech of the characters of the two novels.

8. In creating the image of an ideal hero, both writers effectively used a synthesis of realistic and romantic elements. In both novels, the representation of the image as a truthful fighter, the romantic rise in the character's speech, the vivid reflection of the bipolar struggle (evil and good) in the conflict of works, the strong reflection in the psyche of the main characters, the emphasis on the will of the individual in the conflict of the individual and society reflect the characteristics of the romantic hero. However, in the image of Martin Arrowsmith, this synthesis is more pronounced: the extraordinary desire of the main character for freedom, the transfer of the events of the work to an exotic space. In the novel "The Three Roots" the theme of love is revealed with a kind of lyricism.

9. The combination of realistic and romantic elements in the images of the main characters of the works is associated with the artistic idea of the novels, the influence of predecessors, the artists' inclination for poetry, and historical factors. In addition to the common creative features, the unique (specific) approaches of the writers were also taken into account. S.Lewis chose such approaches as satire, irony, lingua-poetic function of names, mannerism, caricature of antagonists in creating the characters. In P. Kodirov's works, a realistic display of the character's speech features, an objective description of antagonists, and the use of tender lyrical colors in the image of nature are of particular importance. The writer also successfully used folk proverbs and sayings.

10. In the edition of the novel "The Three Roots", revised by P. Kodirov in 2010 and published in Latin in 2019, the content, transmitted through the image of the ideal hero, has become clearer, and the noble qualities of the hero are more clearly reflected.

11. On the still unexplored aspects of the aesthetic ideal and the hero, in particular the ideal hero, future researchers can conduct scientific investigation on topics dealing with different interpretations of the image of an ideal hero in world literature; Comparative-historical analysis of the image of an ideal hero in realistic novels of the XX and XXI centuries; a comparative analysis of the image of an ideal hero created at different stages of a particular writer's career.

**НАУЧНЫЙ СОВЕТ DSc.03/30.12.2019.Fil/Ped.27.01
ПО ПРИСУЖДЕНИЮ УЧЕНЫХ СТЕПЕНЕЙ ПРИ УЗБЕКСКОМ
ГОСУДАРСТВЕННОМ УНИВЕРСИТЕТЕ МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ**

**УЗБЕКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
МИРОВЫХ ЯЗЫКОВ**

АХМЕДОВА АЗИЗА КОМИЛОВНА

**ОБРАЗ ИДЕАЛЬНОГО ГЕРОЯ В АМЕРИКАНСКИХ И УЗБЕКСКИХ
РЕАЛИСТИЧЕСКИХ РОМАНАХ XX ВЕКА**

**(На примере романов «Эроусмит» Синклера Льюиса и
«Три корня» Пиримкула Кадырова)**

**10.00.06. Сравнительное литературоведение, сопоставительная лингвистика и
переводоведение**

**АВТОРЕФЕРАТ
ДИССЕРТАЦИИ ДОКТОРА ФИЛОСОФИИ (PhD) ПО ФИЛОЛОГИЧЕСКИМ НАУКАМ**

Ташкент-2021

Тема диссертации доктора философии (PhD) по филологическим наукам зарегистрирована в Высшей аттестационной комиссии при Кабинете Министров Республики Узбекистан за № B2019.1.PhD/Fil730

Диссертация выполнена в Узбекском государственном университете мировых языков.

Автореферат диссертации на трех языках (узбекский, английский, русский (резюме)) размещён на веб-странице Научного совета по адресу ([www. Uzswlu.uz](http://www.Uzswlu.uz)) и на Информационно-образовательном портале «Ziyonet» (www. ziyonet. uz).

Научный руководитель:	Муратова Эльмира Денисовна Кандидат филологических наук, доцент
Официальные оппоненты:	Содиков Зоҳиджон Яқубович Доктор филологических наук, доцент Адилова Шакноза Рахимовна Доктор философии по филологическим наукам (PhD)
Ведущая организация	Национальный Университет Узбекистана имени Мирзо Улугбека

Защита диссертации состоится «__» _____ г. в _____ часов на заседании Научного совета DSc03/30.12.2019.Fil/Ped.27.01 по присуждению ученых степеней при Узбекском государственном университете мировых языков, по адресу: 100138, город Ташкент, Учтепинский район, ул. Кичик халка, дом 21А. Тел. : (99871) 230-12-92; факс: (+99869) 227-07-61; e-mail: uzswluinfo@mail.ru.

С диссертацией можно ознакомиться в Информационно-ресурсном центре Узбекского государственного университета мировых языков. (зарегистрированной под № _____). Адрес: 100138, город Ташкент, Учтепинский район, ул. Кичик халка, дом 21А. Тел. : (99871) 230-12-92; факс: (+99869) 227-07-61

Автореферат диссертации разослан «__» _____ года
(реестр протокола рассылки № _____ от «__» _____ года).

Г.Х. Бакиева
Председатель Научного совета по присуждению учёных степеней, д. филол. н., профессор

Х.Б.Самигова
Учёный секретарь Научного совета по присуждению учёных степеней, д. филол. н., доцент

Ж.А.Якубов
Председатель Научного семинара при Научном совете по присуждению учёных степеней, д. филол. н., профессор

ВВЕДЕНИЕ (аннотация диссертации доктора философии (PhD) по филологическим наукам)

Цель исследования – осветить методы и средства воплощения авторских идеалов в художественный образ на основе анализа сходств и различий идеального героя в романах Синклера Льюиса «Эроусмит» и Пиримкула Кадырова «Три корня».

В качестве **объекта исследования** были изучены реалистические романы Синклера Льюиса «Эроусмит» и Пиримкула Кадырова «Три корня».

Предметом исследования является общее и своеобразное в образе идеального героя, созданного в двух национальных литературах.

Научная новизна исследования заключается в следующем:

проблемы создания образа, использования поэтических методов, а также творческая индивидуальность, художественная форма и стиль, категории эстетического идеала исследуются в рамках сравнительно-типологического подхода в контексте критериев искусства в американском и узбекском литературоведении; идеальный главный герой описывается как воплощение философских наблюдений и эстетических взглядов писателя;

мотив поиска истины в создании образа идеального героя, прием художественного изображения, романтический пафос в речи персонажа; психологические, межличностные, внутренние и внешние конфликты, а также типологические художественные методы и средства построения сюжета научно обоснованы в рамках принципов макрокомпаративистики;

в мастерстве двух писателей при создании персонажей были выявлены поэтические аспекты, такие как сочетание реалистических и романтических элементов в образе главных героев; преимущество общечеловеческих и национальных ценностей и типология этих общностей в образах идеальных героев объясняются на социально-исторической и литературно-эстетической основе, исходя из теоретических концепций и принципов мировой и узбекской литературы;

в развитии западной и восточной поэтической мысли, в контексте жанра романа, мастерство, общие и отличительные аспекты создания идеального героя были выявлены путем синтеза эффективных методов мировой науки и литературных критериев в истории западного и восточного литературоведения на примере творчества Синклера Льюиса и Пиримкула Кодирова.

Внедрение результатов исследования. На основе полученных результатов исследования образа идеального героя в американских и узбекских реалистических романах XX века:

анализ и выводы о том, что идеальный главный герой описывается как воплощение философских наблюдений и эстетических взглядов писателя послужили творчески-концептуальным источником в рамках проекта «создание электронного тезаурусного словаря семейной духовности» «ЖХБЛ-19» научно-исследовательского института «Махалла и семья» при Министерстве по поддержке махалли и семьи Республики Узбекистан, при

разработке определения категорий, присущих семейной духовности (Справка научно-исследовательского института «Махалла и семья» от 12 декабря 2020 года № 01-09/61). В результате данный вывод исследования дал возможность всесторонне изучить принципы формирования духовно-эстетических идеалов;

полученные диссертантом научные результаты о мотиве поиска истины в создании образа идеального героя, прием художественного изображения, романтический пафос в речи персонажа; психологические, межличностные, внутренние и внешние конфликты, а также типологические художественные методы и средства построения сюжета научно обоснованные в рамках принципов макрокомпаративистики были использованы в практическом проекте Ташкентского государственного университета востоковедения «И-ОТ-2019-7», «Разработка и внедрение интерактивных учебных пособий 3D-системы для общеобразовательных школ» (для предмета «Литература» для 5 класса) (Справка Министерства высшего и среднего специального образования Республики Узбекистан № 89-03-3818 от 09.10.2020 г.). Внедрение полученных результатов позволит обогатить учебников содержанием и стать более духовно действенными;

научные результаты о мастерстве двух писателей при создании персонажей, сочетание реалистических и романтических элементов в образе главных героев; выводы о том что преимущество общечеловеческих и национальных ценностей и типология этих общностей в образах идеальных героев объясняются на социально-исторической и литературно-эстетической основе, были использованы в рамках «дорожной карты» Министерства культуры Республики Узбекистан по реализации концепции дальнейшего развития национальной культуры в Республике Узбекистан в г. 2019-2020 гг. (Справка Министерства культуры Республики Узбекистан № 01-12-03-37-78 от 10.09.2020 г.). Достигнутые положительные результаты по эффективности заключений диссертации и реализации разработанных на их основе рекомендаций отражены в «дорожной карте»;

материалы и научные результаты по освещению художественного мышления Запада и Востока на основе анализа общих и отличительных черт Синклера Льюиса и Пиримкула Кадырова в искусстве создания образа были использованы в рамках инновационного проекта «создание электронного (изображение человеческого лица, характера, природы и национальных символов) поэтического словаря узбекского и английского языков» № «И-ОТ-2019-42», реализуемого в Ташкентском государственном университете узбекского языка и литературы имени Алишера Навои (Справка Министерства инновационного развития Республики Узбекистан № 2021-03/15 от 30.03.2020 г.). В результате словарь обеспечен научно-теоретической базой о национальных символах;

диссертация была использована Союзом писателей Узбекистана для решения проблем, связанных с переводом произведений искусства с учётом важнейших особенностей мировой литературы а именно: межкультурное

общение, общие и уникальные аспекты навыков создания персонажей двух писателей, художественные методы и инструменты для создания идеального героя (Справка Союза писателей № 01-03-05 / 1209 от 24.12.2020 г.). Результаты исследования явились основой для широкого анализа проблем литературной жанровой поэтики и художественного перевода.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трех глав, заключения и списка использованной литературы. Объем исследования составляет 149 страниц.

ЭЪЛОН ҚИЛИНГАН ИШЛАР РЎЙХАТИ
СПИСОК ОПУБЛИКОВАННЫХ РАБОТ
LIST OF PUBLISHED WORKS

I бўлим (I часть; I part)

1. Ахмедова А.К. Эпик мотив хусусиятлари //Ўзбекистонда хорижий тиллар (электрон илмий-методик журнал). – Тошкент, 2019. – №3. – Б.213-223. (10.00.00; №17)
2. Ахмедова А.К. Эстетик идеал ва қаҳрамон // Сўз санъати. – Тошкент, 2019. – №6 – Б.81-90. (10.00.00; №31)
3. Akmedova A.K. The Art of Character Creation in Realistic Novel International Journal of Progressive Sciences and Technologies (IJPSAT). International Journals of Sciences and High Technologies. – Morocco, 2019 – P. 164-166. (10.00.00; № 4; Impact factor 0,31)
4. Ахмедова А.К. Икки реалистик роман тилига хос муштараклик // Бухоро давлат университети илмий ахбороти. – Бухоро, 2020. – №2. – Б. 192-198. (10.00.00; №1)
5. Ахмедова А.К. Синклер Льюиснинг ҳақиқат изловчи қаҳрамонлари // Илм сарчашмалари. – Урганч, 2020. — № 11– Б.50-55. (10.00.00; №3)
6. Akhmedova A.K. Heroes of the novels in terms of values // Zamonaviy fan, ta'lim va tarbiyaning dolzarb muammolari. – Xorazm, 2021. – B. 54-58. (10.00.00; №22)
7. Akmedova A.K., Muratova E.D. The Representation of Science in Two Realistic Novels of Different Cultures. International Journal of Psychosocial Rehabilitation. – England, 2020. Vol. 24, Issue 02. – P. 265-278. (10.00.00; №3; Scopus: SJR 2019: 0,111)
8. Akhmedova A.K. Truth, Good and Beauty expressed by the heroes of the novels. (In the example of “Arrowsmith” by S.Lewis and “The Three Roots” by P.Kodirov). Academicia: An International Multidisciplinary Research Journal ISSN (online): 2249 –7137. – India, 2020. – P.37-42. (10.00.00; Impact Factor: SJIF 2020 = 7.13)
9. Ахмедова А. К. Икки адиб лисоний маҳорати // Тил, таълим, таржима халқаро журнали. – Самарқанд, 2020. – № 2. – Б.59-67. (10.00.00)
10. Akmedova A. Similarities of two novels. Science, Research, Development#17. International conference. – Belgrade (Serbia), 2019. – P. 97-100.
11. Ахмедова А.К. Идеал қаҳрамон муаллиф эстетик қарашлари ифодачиси сифатида // Таълим тизимида чет тилларини ўрганишнинг замонавий муаммолари ва истиқболлари: халқаро илмий-амалий анжуман материаллари. –Бухоро, 2020. – Б. 236-238.
12. Ахмедова А. К. Адабиётлараро мулоқот. // Когнитология ва прагматиканинг истиқболли йўналишлари: Республика илмий-амалий анжуман материаллари тўплами. –Тошкент, ЎзДЖТУ, 2020. – Б. 61-65.

13. Ахмедова А.К. “Эроусмит” ва “Уч илдиз” романларида олимлар тимсоли. //Чет тилларни ўқитишда инновацион усуллардан фойдаланишнинг аҳамияти ва таржимашунослик муаммолари: халқаро онлайн илмий-амалий анжуман материаллари. – Фарғона, 2020. – Б. 289-291.

II бўлим (II часть; II part)

14. Ахмедова А.К. Тиббиёт оламига саёҳат. //XXI асрда илм-фан тарақиётининг ривожланиш истиқболлари ва уларда инновацияларнинг тутган ўрни: Республика илмий 4-онлайн конференцияси материаллари, 2019, 30 май. – Б. 92-94.

15. Ахмедова А.К. Бадиий таржима қиёсий адабиётшунослик объекти сифатида // Филологиянинг долзарб масалалари: Республика илмий-услугий анжуман материаллари. – Қўқон, 2020, ҚДПИ. – Б. 34-37.

16. Ахмедова А.К. Реалистик ва романтик образ ҳақида // Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар: Республика 15-кўптармоқли илмий масофавий конференция материаллари. –Тошкент, 2020. – Б. 164-166.

17. Ахмедова А. К. Типологик ўхшашликлар таснифи // Ўзбекистонда илм-фан ва таълим: Республика 2-сонли илмий конференция материаллари. – Қўқон, 2020. – Б. 323-326.

18. Ахмедова А.К. “Уч илдиз” романига янгича нигоҳ // Замонавий таълимда рақамли технологиялар: филология ва педагогика соҳасида замонавий тенденциялар ва ривожланиш омиллари: халқаро илмий-амалий масофавий конференция материаллари. –Тошкент, 2020. – Б. 141-144.

19. Ахмедова А.К. “Уч илдиз” романида аёллар образи // Хорижий филология ва лингводидактиканинг долзарб масалалари: Республика илмий анжуман материаллари. – Қарши, 2020. – Б. 28-29.

20. Ахмедова А.К. “Эроусмит” романида аёллар образи // Роман ва герман тилшунослигининг долзарб масалалари: Республика илмий-амалий анжумани материаллари. –Тошкент, 2020. – Б. 299-301.

21. Ахмедова А.К. Реалистик образда романтик тенденциялар // Янгиланаётган Ўзбекистон: илм-фан инновациясида аёллар ва ёшлар: халқаро илмий-амалий масофавий конференция материаллари. –Тошкент, 2020. – Б. 118-120.

Автореферат «ЎзМУ хабарлари» журналида таҳририятида таҳрирдан ўтказилиб, ўзбек, рус ва инглиз тилларидаги матнлар ўзаро мувофиқлаштирилди.

Босишга рухсат этилди: 19.07.2021 йил.
Бичими 60x84 1/16 , «Times New Roman»
гарнитурда рақамли босма усулида босилди.
Шартли босма табағи 3. Адади: 100. Буюртма: № 25.

«DAVR MATBUOT SAVDO» MChJ
босмахонасида чоп этилди.
100198, Тошкент, Қўйлик, 4-мавзе, 46.